

Het bedrijfsleven in Nederland 2004

Uitgave van de Vereniging Kamers van Koophandel
Redactie: drs. J.L.J. Sloof

Dit rapport is samengesteld onder verantwoordelijkheid van de projectgroep
ERBO van de Vereniging bestaande uit:

drs. D.C. Freling, Kamer van Koophandel Amsterdam, voorzitter
drs. J.L.J. Sloof, vvk, projectleider ERBO en secretaris
drs. M.W. van Koldam, Kamer van Koophandel Groningen
mw. drs. D.A. van der Hoorn, Kamer van Koophandel Utrecht en omstreken
dhr. T.J. Lutje Beerenbroek, Kamer van Koophandel Veluwe en Twente
dhr. A.M.P. Stoffels, Kamer van Koophandel Haaglanden
ing. R.J.M. Lucas, Kamer van Koophandel Zeeland

Tevens is dank verschuldigd aan de ERBO-medewerkers van alle Kamers van Koophandel.

Ontwerp en typografie
Metaform bv, Amsterdam

Eerste druk

Vereniging Kamers van Koophandel
Watermolenlaan 1
Postbus 265
3440 AG Woerden

Telefoon 0348 42 69 11
Fax 0348 42 43 68

© 2004 Vereniging Kamers van Koophandel

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, microfilm,
fotokopie of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

Inleiding	6
Bedrijfsleven totaal	
Ontwikkeling 2004	8
Verwachting 2005	10
Indicatoren	
Omzet	12
Export	13
Resultaat	14
Investerings	15
Werkgelegenheid	16
Sectoren	
Landbouw en visserij	18
Industrie	20
Bouwnijverheid	22
Groothandel	24
Detailhandel	26
Diensten	28
Tabellen	
Bedrijfsleven totaal	32
Landbouw en visserij	33
Industrie	34
Bouwnijverheid	35
Groothandel	36
Detailhandel	37
Diensten	38
300 Branches	39
29 Klassen	46
Bijlagen	
Enquête-opzet	50
Respons	52
Nauwkeurigheid	53
Enquêteformulier	54
Branche-indeling	56
Meer gegevens	57
Adressen	59
Bestelformulier	61

VOORWOORD

In 2004 hebben de kamers van koophandel in Nederland gezamenlijk voor de eenendertigste keer de Enquête Regionale Bedrijfsontwikkeling (ERBO) gehouden. Daarmee wordt een beeld verkregen van de ontwikkeling van het bedrijfsleven in de verschillende regio's van Nederland. Alle kamers verzamelen de ERBO-informatie volgens een landelijk door de Vereniging van Kamers van Koophandel gecoördineerde aanpak. De optelsom van alle regionale informatie, de ontwikkeling van de Nederlandse marktsector, neergelegd in dit rapport, is een belangrijke vergelijkingsmaatstaf voor de regio's.

De kamers van koophandel publiceren elk afzonderlijk rond de jaarwisseling over de te verwachten economische ontwikkeling in hun regio. ERBO geeft dus zeer actuele informatie over de regionaal-economische ontwikkeling in het lopende en komende jaar. De ERBO is daarmee een unieke bron van informatie over de gang van zaken in het bedrijfsleven in alle delen van Nederland.

ERBO geeft informatie over 29 bedrijfsklassen en ca. 300 branches. Daarmee wordt een gedetailleerd inzicht geboden in de ontwikkeling van het bedrijfsleven. Bedrijven kunnen hun eigen ontwikkeling aan deze cijfers spiegelen. De ERBO-cijfers worden door veel bedrijven gebruikt via de internetsite van de kamers van koophandel (www.kvk.nl), waarvan de ERBO-informatie een belangrijk onderdeel is.

ERBO is een betrouwbare informatiebron over het Nederlandse bedrijfsleven. Dit is mede te danken aan het grote aantal ondernemers dat de enquête invult. Onze dank gaat uit naar al deze ondernemers, die de tijd en moeite hebben willen nemen om aan de ERBO mee te werken.

Mr. F.G.M. Conyn
Voorzitter van de Vereniging Kamers van Koophandel
December 2004

De Enquête Regionale BedrijfsOntwikkeling (ERBO) levert gegevens over de ontwikkelingen in het bedrijfsleven op regionaal niveau. Door dit regionale karakter verschilt de ERBO dan ook van andere onderzoeken, die zich doorgaans beperken tot nationale informatie. De ERBO levert, door de gedetailleerde opzet per kamergebied, regionale gegevens die vergelijkbaar zijn met de landelijke uitkomsten. Dit rapport gaat in op de landelijke uitkomsten, deze zijn een optelsom van de regionale informatie. De kamers van koophandel rapporteren elk afzonderlijk over de regionale ontwikkelingen in het enquêtejaar.

Voor het onderzoek wordt gebruik gemaakt van het handelsregisterbestand van de kamers. Het handelsregisterbestand bevat gegevens van circa 1.200.000 ingeschreven ondernemingen en nevenvestigingen. Dit bestand blijft steeds actueel door een actieve verzameling van informatie door de kamers zelf en een continue verwerking van mutaties van de zijde van ondernemers. Uit dit handelsregisterbestand wordt, nadat hieruit de economisch niet-relevante bedrijven/instellingen zijn verwijderd, de ERBO- steekproef getrokken.

Het activiteencodesysteem van het CBS, de Standaard Bedrijfsindeling 1993 (SBI'93), is de basis voor de activiteencodering in het handelsregister van de kamers. Met ingang van 1995 is de SBI'93, in een iets meer gedetailleerde vorm, ingevoerd in het handelsregister. Voor ERBO is op basis van SBI'93 een branche-indeling gemaakt in 29 bedrijfsklassen, 18 takken en 6 sectoren, deze is weergegeven in bijlage 5. De ERBO-indeling gaat uit van zes sectoren: de landbouw en visserij, de industrie, de bouwnijverheid, de groothandel, de detailhandel en de dienstverlening.

Bij de presentatie van de enquêteresultaten wordt een onderscheid gemaakt tussen kleine en grote bedrijven. De grote bedrijven worden integraal geënquêteerd. De kleine bedrijven - met minder dan 50 werkzame personen - worden via een steekproef benaderd. In bijlage 2 zijn de aantallen bedrijven en grootteklasse weergegeven, alsmede de bijbehorende responspercentages. De vragenlijst van ERBO is opgenomen als bijlage 4. De derde en vierde pagina van de vragenlijst is vrij beschikbaar voor de individuele kamers voor vragen over onderwerpen in hun eigen gebied. In dit rapport is daarvan geen verslag opgenomen.

In de enquête is gevraagd naar nominale bedragen van omzet en export (in euro's). Om ontwikkelingen in de sectoren te kunnen interpreteren is zoveel mogelijk rekening gehouden met het prijsverloop van het afgelopen jaar. Zo worden cijfers berekend voor de reële omzet en export (in volume). Actuele prijsindexcijfers worden verkregen van het Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf. In sommige gevallen wordt gewerkt met een revisie van het cijfer voor het voorafgaande jaar.

In 2004 hebben circa 40.000 bedrijven hun medewerking aan ERBO verleend. Dit komt neer op een respons van 47%. Het nog steeds omvangrijke aantal respondenten is ruimschoots voldoende om over het gehele Nederlandse bedrijfsleven en de bedrijfsklassen statistisch betrouwbare uitspraken te kunnen doen. In bijlage 1 wordt op de onderzoeks-opzet verder ingegaan en in bijlage 3 op de statistische betrouwbaarheden.

De opbouw van dit verslag is als volgt. Hoofdstuk 1 geeft de algemene ontwikkeling voor het totale Nederlandse bedrijfsleven in 2004 en de verwachtingen van ondernemers voor 2005. In hoofdstuk 2 wordt nader ingegaan op de ontwikkeling van de omzet, de export, het bedrijfsresultaat, de investeringen en de werkgelegenheid. Hoofdstuk 3 geeft een beeld van de ontwikkeling in de verschillende sectoren. De volledige ERBO-resultaten voor de sectoren zijn weergegeven in hoofdstuk 4. Deze gedetailleerde uitkomsten zijn er ook voor de 29 ERBO-branchegroepen. Deze zijn verkrijgbaar als een afzonderlijk tabellenboek. Er zijn ook uitkomsten beschikbaar per kamer van koophandel-district. Veel van deze gegevens zijn ook te vinden op internet (www.kvk.nl).

In hoofdstuk 4 is de ERBO-branchelijst opgenomen. Voor circa 300 gedetailleerde branches wordt de ontwikkeling van omzet en werkgelegenheid weergegeven. Van deze branches is meer uitgebreide informatie in de vorm van een ERBO-branchepagina verkrijgbaar bij de kamers van koophandel (zie bijlage 6 en 7).

Bedrijfsleven totaal

Het Nederlandse bedrijfsleven lijkt het vertrouwen hervonden te hebben in 2004. De nominale omzet neemt toe; de reële omzet is stabiel. De reële export groeit en ook de investeringen nemen toe. Rendement en winstgevendheid zijn nagenoeg stabiel. De werkgelegenheid daalt.

Omzet

De omzetafname van 2003 (-0,9%) is in 2004 omge- slagen in een groei van 1,1% (in euro's). Gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling is de omzet in 2004 nagenoeg stabiel (-0,1%). Het dieptepunt van 2003 lijkt daarmee voorbij, maar er zijn nog wel meer bedrijven met een omzetafname dan bedrijven met een omzettoename. De grote bedrijven (50 of meer werkzame personen) laten een sterkere omzetstijging (2,0%) zien dan de kleine bedrijven (0,3%).

De nominale omzetstijging geldt niet voor alle sectoren. Er is een afname van de omzet in euro's in de landbouw, de bouw en de detailhandel. In de industrie en in de groot- handel nemen zowel de nominale als reële omzet toe.

Export

De export in euro's neemt in 2004 toe met 3,5%. Door stij- gende (export)prijzen is er in reële termen sprake van een groei van 1,5%. De exportgroei houdt inmiddels een aan- tal opeenvolgende jaren aan. Anders dan in voorgaande jaren groeit de export sterker bij grote bedrijven dan bij kleine bedrijven. Alle exporterende sectoren rapporteren exportgroei over 2004. In de diensten (1,8%), de industrie (1,7%), de landbouw (2,9%) en de groothandel (0,9%) neemt de reële export toe.

Resultaat

De resultaten van het Nederlandse bedrijfsleven lijken zich te hebben gestabiliseerd. Het aandeel winstgevende bedrijven is licht gedaald van 82% naar 81%. De winst- gevendheid loopt sterk terug in de detailhandel. De groot- handel, de grootste daler in 2003, is in 2004 de grootste stijger: een stijging van 80% naar 83%.

Het rendement is nog niet helemaal uit de gevarenzone. Het aandeel bedrijven met voldoende rendement is licht teruggelopen van 61% in 2003 naar 59% in 2004. Evenals bij de winstgevendheid scoren de landbouw en de detail- handel ook het slechts op rendement. In de landbouw haalt in 2004 minder dan de helft van de bedrijven (48%, afname van 10%-punt) voldoende rendement. De industrie en de groothandel kennen juist een stijging.

Investeringen

De investeringsbereidheid neemt in 2004 toe. Bijna zes op de tien bedrijven (59%) investeren in 2004. Dit cijfer is stabiel ten opzichte van 2003. Eén op de drie bedrijven (33%) investeert in 2004 echter méér dan in 2003 (dit cijfer was in 2003 29%). Een toename is zichtbaar in alle sectoren, maar het sterkst in deze in de industrie: 35% van de bedrijven investeert in 2004 méér (een stijging van 7%-punt).

Bovendien zijn er in 2004 minder bedrijven met afne- mende investeringen (30%). Dit is een afname van 6%- punt ten opzichte van 2003 (36%). De ondernemer loopt weer warm voor het doen van investeringen.

Traditioneel is het aandeel investeerders onder de grote bedrijven (89%) veel groter dan onder de kleine bedrij- ven (59%).

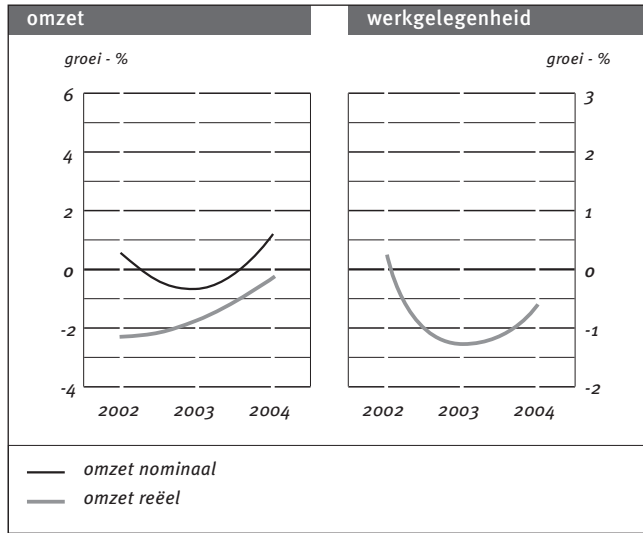
Werkgelegenheid

De werkgelegenheid neemt in 2004 af. De afname bedraagt 0,6%, in 2003 was er nog 1,3% afname; er is sprake van verbetering. Bij de grote bedrijven (-1,0%) is de afname iets sterker dan bij de kleine bedrijven (-0,4%).

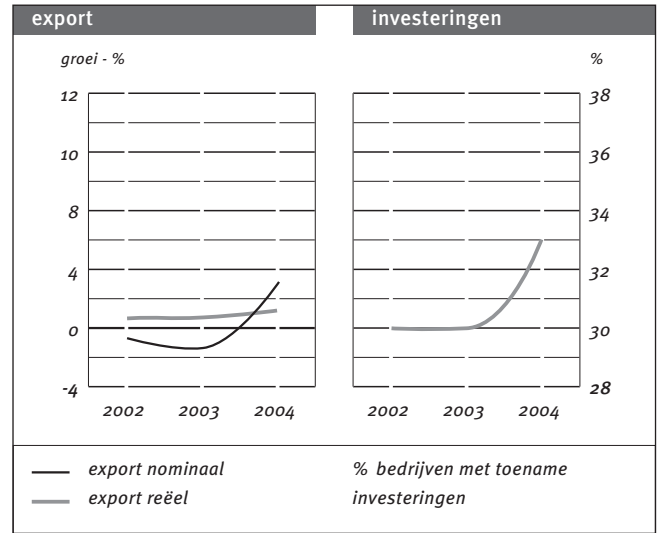
De afname doet zich het sterkst voor in de bouw (-1,5%) en in de detailhandel (-1,4%). In de dienstensector (0,1%) neemt de werkgelegenheid juist toe. In de dien- stensector zijn het de grote bedrijven die de groei stuwen, terwijl het in de landbouw juist de kleine bedrijven zijn.

Ontwikkeling 2004

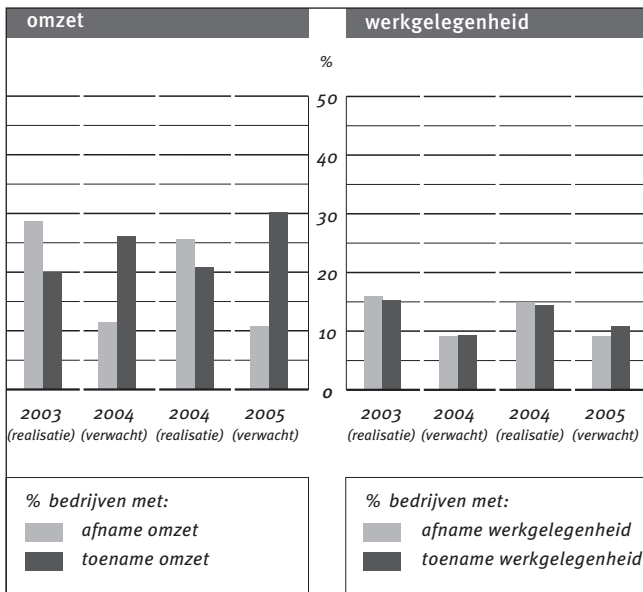

1.1

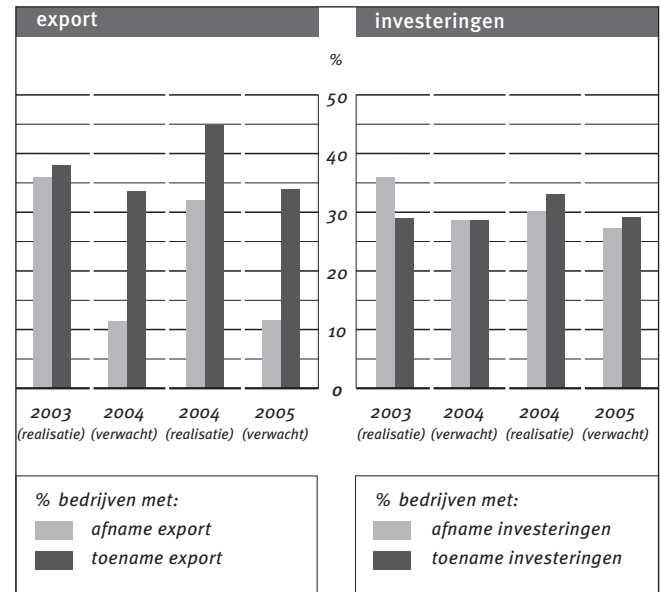

1.2

Verwachting 2005

1.3

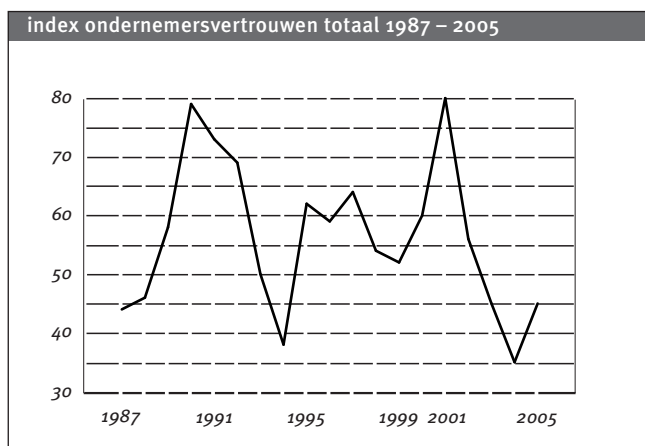

1.4

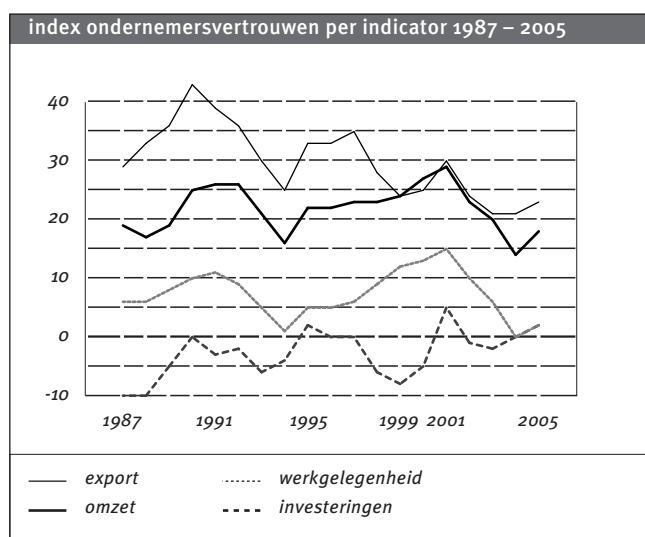
Tabel 1.1 Ontwikkeling 2004

	totaal		landbouw		industrie		bouw		groothandel		detailhandel		diensten	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Omzet in euro's	-0.9	1.1	0.0	-1.6	-1.0	2.7	-3.2	-0.9	-0.5	1.6	-0.4	-1.2	-0.8	1.1
Omzet reëel	-1.9	-0.1	0.5	-2.1	-1.9	0.2	-6.1	-1.7	-0.1	0.4	-1.3	-0.3	-3.0	-0.2
Export in euro's	-0.7	3.5	0.2	3.4	-1.2	3.9	-	-	-0.5	2.9	-	-	1.2	3.4
Export reëel	-0.8	1.5	0.7	2.9	-1.5	1.7	-	-	-0.5	0.9	-	-	1.2	1.8
Werkgelegenheid	-1.3	-0.6	-0.1	0.8	-2.6	-1.1	-1.2	-1.5	-1.1	-0.2	-0.1	-1.4	-1.2	0.1
% bedrijven met toename investeringen	29	33	26	28	28	35	23	27	30	35	32	35	29	34
% bedrijven met winst	82	81	78	71	78	79	86	84	80	83	84	81	83	82
% bedrijven met voldoende rendement	61	59	58	48	56	57	68	66	58	62	61	55	63	62

De verwachtingen ten aanzien van omzet, export, investeringen en werkgelegenheid vormen de basis voor de zogenaamde 'index van het ondernemersvertrouwen'. Deze index wordt bepaald door het saldo van positieve en negatieve verwachtingen op elk van de vier punten te sommeren. De 'index van het ondernemersvertrouwen' biedt inzicht in de ontwikkeling van de balans tussen optimisten en pessimisten voor het komende jaar.

1.5

1.6

Verwachting 2005

De index voor het ondernemersvertrouwen stijgt weer, na drie jaar aaneengesloten te zijn gedaald. Het dieptepunt in het ondernemersvertrouwen in 2003 viel samen met de recessie in dat jaar. Het dieptepunt is nu voorbij, voor 2005 ziet de ondernemer weer wat meer lichtpuntjes. Gesterkt door betere omzet- en exportcijfers in 2004 zet hij hoger in op de verwachting voor 2005.

De index voor het ondernemersvertrouwen stond in 2003 op een absoluut dieptepunt, lager nog dan het vorige dieptepunt van begin jaren negentig. Na in drie jaar tijd 45 punten te hebben verloren, herwint de indicator nu 10 punten en komt uit op 45. Alle afzonderlijke indicatoren (omzet, export, investeringen en werkgelegenheid) vertonen een stijging.

Het vertrouwen in de omzetontwikkeling stijgt van alle indicatoren het hardst met een viertal punten van 14 naar 18. Dit blijft echter nog wel net onder het niveau van twee jaar geleden. De werkgelegenheidsindicator is licht toegenomen van 0 naar 2. Vooral de kleine bedrijven zijn positief over de werkgelegenheid voor 2005. Het overgrote deel van de bedrijven (80%) verwacht echter dat de werkgelegenheid stabiel blijft. Het aandeel bedrijven dat verwacht te exporteren is stabiel op 13%. Het exportvertrouwen bij deze bedrijven neemt licht toe van 21 tot 23. Ruim één op de drie bedrijven (34%) verwacht in 2005 een stijging van de export. Ook het investeringsvertrouwen is wederom licht gestegen 0 naar 2 en ligt daarmee nu historisch gezien op een hoog niveau.

De index voor het ondernemersvertrouwen stijgt in de meeste sectoren. Alleen in de landbouw is de index stabiel en in de detailhandel neemt de index licht af. In de landbouw heeft het exportvertrouwen zich hersteld terwijl de overige indicatoren verder zijn verslechterd. In de detailhandel is de werkgelegenheidsindicator nog verder door de knieën gegaan. De groothandel is per saldo het meest optimistisch. Na flink te zijn gedaald in 2003 (44), neemt de index in 2004 flink toe van 44 naar 67. Vooral de omzetbalans is uitermate positief: bijna vier op de tien bedrijven (39%) verwachten in 2005 een toename van de omzet. In de industrie stijgen alle indicatoren, met name de omzet en export.

Tabel 1.2 Verwachting 2005

	totaal		landbouw		industrie		bouw		groothandel		detailhandel		diensten		
	verwachting voor het jaar	2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Percentage bedrijven met															
Afname omzet		12	11	15	19	11	9	14	11	12	9	12	14	11	10
Toename omzet		26	30	20	18	30	33	15	18	34	39	25	27	27	32
Export		13	13	12	12	34	34	-	-	41	40	-	-	8	8
Afname export		12	11	14	12	12	10	-	-	11	10	-	-	12	11
Toename export		33	34	24	32	35	37	-	-	33	33	-	-	38	33
Investerings		57	57	65	60	65	65	62	62	57	63	47	46	58	60
Afname investeringen		28	27	31	33	27	26	26	23	28	25	33	33	27	26
Toename investeringen		28	29	23	21	28	32	22	23	27	31	30	31	29	29
Afname werkgelegenheid		9	9	8	9	12	11	9	8	9	8	8	11	9	8
Toename werkgelegenheid		9	11	6	5	10	13	8	10	11	15	5	5	11	14
Winst		89	89	84	78	89	90	91	90	89	91	90	88	90	90

Indicatoren

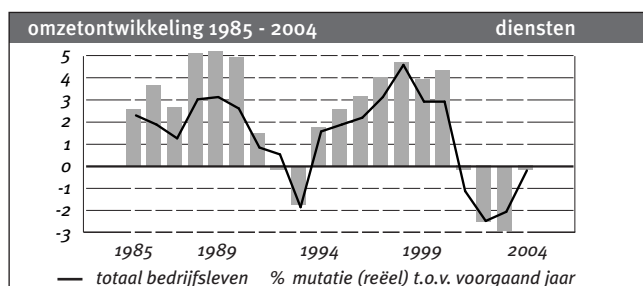
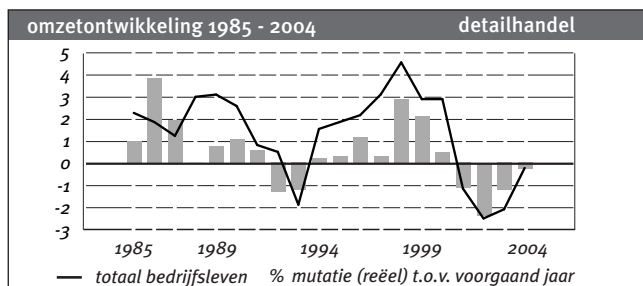
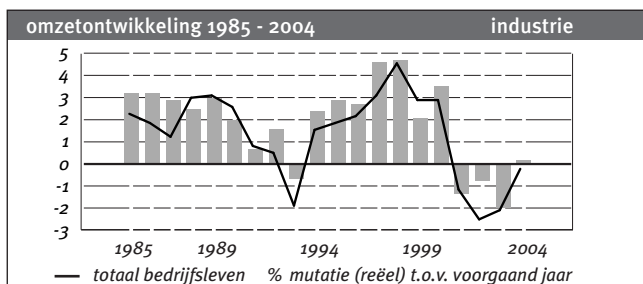
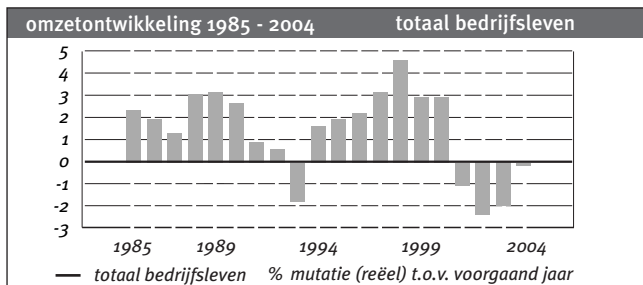

OMZET

De omzet is de belangrijkste graadmeter voor de conjunctuur. De nominale omzet ontwikkelt zich in 2004 positief, de reële omzet is stabiel ten opzichte van 2003.

De omzetafname van 2003 (-0,9%) is in 2004 omgeslagen in een groei van 1,1% (in euro's). Gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling is de omzet in 2004 nagenoeg stabiel (-0,1%). Het dieptepunt van 2003 lijkt daarmee voorbij, maar er zijn nog wel meer bedrijven met een omzetafname dan bedrijven met een omzettoename. De grote bedrijven (50 of meer werkzame personen) laten een sterkere omzetsijging (2,0%) zien dan de kleine bedrijven (0,3%).

De nominale omzetsijging geldt niet voor alle sectoren. Er is een afname van de omzet in euro's in de landbouw, de bouw en de detailhandel. In de industrie en in de groothandel nemen zowel de nominale als reële omzet toe.

Tabel 2.1.1 Omzetontwikkeling 2004

bedrijven	klein		groot		totaal	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Landbouw en visserij						
nominale omzet	0.0	-2.7	-0.2	4.4	0.0	-1.6
prijspeil	-0.5	0.5	-0.5	0.5	-0.5	0.5
reële omzet	0.5	-3.2	0.3	3.9	0.5	-2.1
Industrie						
nominale omzet	-1.4	1.5	-0.8	3.2	-1.0	2.7
prijspeil	0.9	2.5	0.9	2.5	0.9	2.5
reële omzet	-2.3	-1.0	-1.7	0.7	-1.9	0.2
Bouwnijverheid						
nominale omzet	-3.9	-0.3	-2.3	-1.8	-3.2	-0.9
prijspeil	2.9	0.8	2.9	0.8	2.9	0.8
reële omzet	-6.8	-1.1	-5.2	-2.6	-6.1	-1.7
Groothandel						
nominale omzet	-0.6	1.0	-0.4	2.3	-0.5	1.6
prijspeil	-0.4	1.2	-0.4	1.2	-0.4	1.2
reële omzet	-0.2	-0.2	0.0	1.1	-0.1	0.4
Detailhandel						
nominale omzet	-0.6	-1.3	1.3	0.1	-0.4	-1.2
prijspeil	0.9	-0.9	0.9	-0.9	0.9	-0.9
reële omzet	-1.5	-0.4	0.4	1.0	-1.3	-0.3
Dienstverlening						
nominale omzet	-1.2	0.9	-0.3	1.2	-0.8	1.1
prijspeil	2.2	1.3	2.2	1.3	2.2	1.3
reële omzet	-3.4	-0.4	-2.5	-0.1	-3.0	-0.2
Bedrijfsleven totaal						
nominale omzet	-1.1	0.3	-0.7	2.0	-0.9	1.1
prijspeil	1.0	1.2	1.0	1.2	1.0	1.2
reële omzet	-2.1	-0.9	-1.7	0.8	-1.9	-0.1

Tabel 2.1.2 Verwachte omzetontwikkeling in 2005

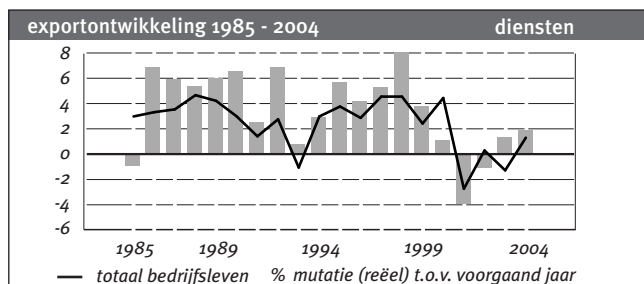
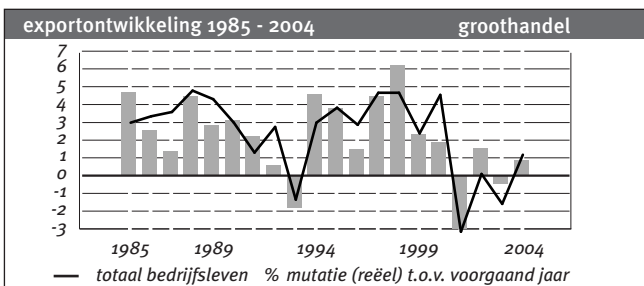
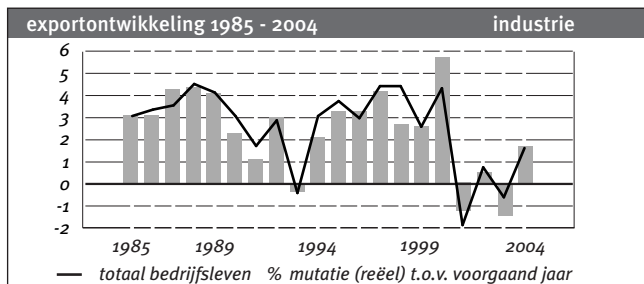
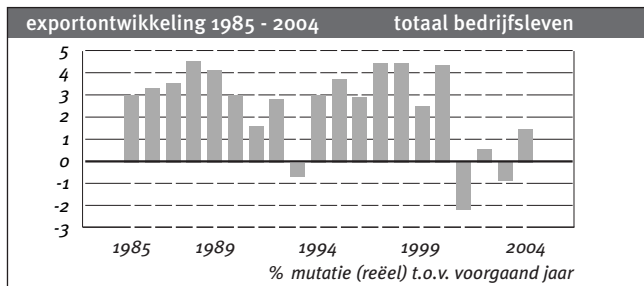
(Het percentage bedrijven dat een toename of afname verwacht)

	afname		gelijk		toename	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Landbouw en visserij	15	19	65	63	20	18
Industrie	11	9	59	57	30	33
Bouwnijverheid	14	11	71	70	15	18
Groothandel	12	9	54	52	34	39
Detailhandel	12	14	63	59	25	27
Dienstverlening	11	10	62	58	27	32
Bedrijfsleven totaal	12	11	62	59	26	30

EXPORT

De nominale export is in 2004 ten opzichte van 2003 fors toegenomen. Gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling blijft het saldo positief. Dit is een veel beter resultaat dan de binnenlandse omzet.

De export in euro's neemt in 2004 toe met 3,5%. Door stijgende (export)prijzen is er in reële termen sprake van een groei van 1,5%. De exportgroei houdt inmiddels een aantal opeenvolgende jaren aan. Anders dan in voorgaande jaren groeit de export sterker bij grote bedrijven dan bij kleine bedrijven. Alle exporterende sectoren rapporteren exportgroei over 2004. In de diensten (1,8%), de industrie (1,7%), de landbouw (2,9%) en de groothandel (0,9%) neemt de reële export toe.

Tabel 2.2.1 Exportontwikkeling 2004

bedrijven	klein		groot		totaal	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Landbouw en visserij						
nominale export	1.0	1.5	-1.2	6.9	0.2	3.4
prijspeil	-0.5	0.5	-0.5	0.5	-0.5	0.5
reële export	1.5	1.0	-0.7	6.4	0.7	2.9
Industrie						
nominale export	-0.4	3.2	-1.3	4.0	-1.2	3.9
prijspeil	0.3	2.2	0.3	2.2	0.3	2.2
reële export	-0.7	1.0	-1.6	1.8	-1.5	1.7
Groothandel						
nominale export	0.0	2.9	-1.1	2.9	-0.5	2.9
prijspeil	0.0	2.0	0.0	2.0	0.0	2.0
reële export	0.0	0.9	-1.1	0.9	-0.5	0.9
Dienstverlening						
nominale export	0.9	2.9	1.5	3.7	1.2	3.4
prijspeil	0.0	1.6	0.0	1.6	0.0	1.6
reële export	0.9	1.3	1.5	2.1	1.2	1.8
Bedrijfsleven totaal						
nominale export	0.1	2.8	-1.0	3.7	-0.7	3.5
prijspeil	0.1	2.0	0.1	2.0	0.1	2.0
reële export	0.0	0.8	-1.1	1.7	-0.8	1.5

Tabel 2.2.2 Verwachte exportontwikkeling in 2005

(Het percentage bedrijven dat een toename of afname verwacht)

	afname		gelijk		toename	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Landbouw en visserij	14	12	62	56	24	32
Industrie	12	10	53	53	35	37
Groothandel	11	10	56	57	33	33
Dienstverlening	12	11	50	55	38	33
Bedrijfsleven totaal	12	11	55	55	33	34

RESULTAAT

De resultaten van het Nederlandse bedrijfsleven zijn in 2004 vergeleken met 2003 nagenoeg stabiel. Zowel het aandeel bedrijven met winst als het aandeel bedrijven met voldoende rendement is stabiel. Er zijn meer bedrijven met een toename van de omzet dan in 2003.

De resultaten van het Nederlandse bedrijfsleven lijken zich te hebben gestabiliseerd. Het aandeel winstgevendende bedrijven is licht gedaald van 82% naar 81%. De winstgevendheid loopt sterk terug in de detailhandel. De groothandel, de grootste daler in 2003, is in 2004 de grootste stijger: een stijging van 80% naar 83%.

Het rendement is nog niet helemaal uit de gevarenzone. Het aandeel bedrijven met voldoende rendement is licht teruggelopen van 61% in 2003 naar 59% in 2004. Evenals bij de winstgevendheid scoren de landbouw en de detailhandel ook het slechts op rendement. In de landbouw haalt in 2004 minder dan de helft van de bedrijven (48%, afname van 10%-punt) voldoende rendement. De industrie en de groothandel kennen juist een stijging.

Tabel 2.3.1 Percentage winstgevendende bedrijven 2004

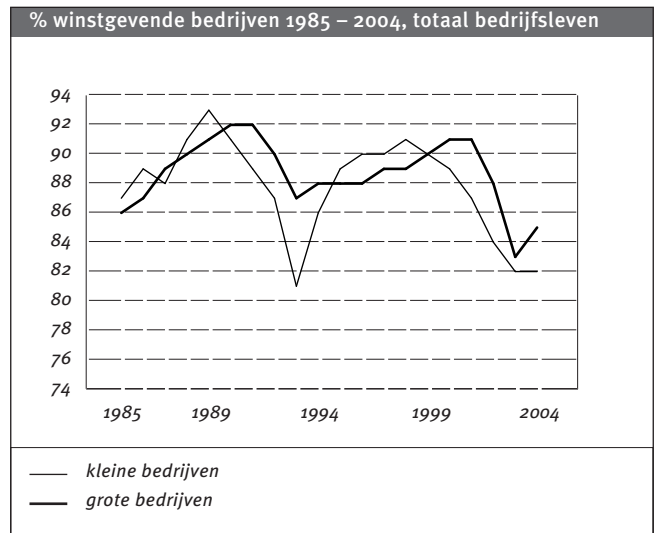
bedrijven	klein		groot		totaal	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Landbouw en visserij	78	71	82	75	78	71
Industrie	78	79	75	82	78	79
Bouwnijverheid	86	84	88	83	86	84
Groothandel	79	82	86	90	80	83
Detailhandel	84	81	85	82	84	81
Dienstverlening	83	82	81	85	83	82
Bedrijfsleven totaal	82	81	81	84	82	81

Tabel 2.3.2 Percentage bedrijven met voldoende rendement 2004

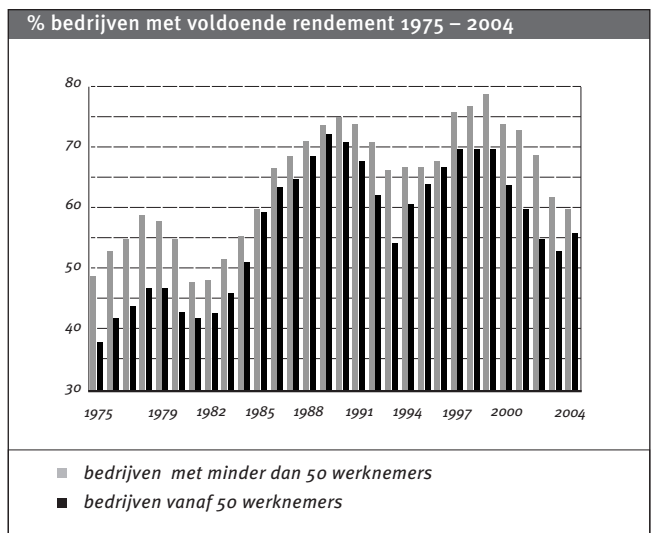
bedrijven	klein		groot		totaal	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Landbouw en visserij	58	48	57	54	58	48
Industrie	57	58	47	52	56	57
Bouwnijverheid	69	67	57	53	68	66
Groothandel	58	61	57	64	58	62
Detailhandel	61	55	55	51	61	55
Dienstverlening	64	62	56	59	63	62
Bedrijfsleven totaal	62	60	53	56	61	59

Tabel 2.3.3 Percentage bedrijven met toe- of afname van het netto bedrijfsresultaat 2004

bedrijven	afname		gelijk		toename	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Landbouw en visserij	29	21	46	33	25	21
Industrie	32	34	40	49	28	35
Bouwnijverheid	30	23	50	26	20	23
Groothandel	33	35	39	49	28	35
Detailhandel	33	23	45	39	22	23
Dienstverlening	29	30	45	42	26	30
Bedrijfsleven totaal	31	28	44	42	25	28

2.3.1

2.3.2

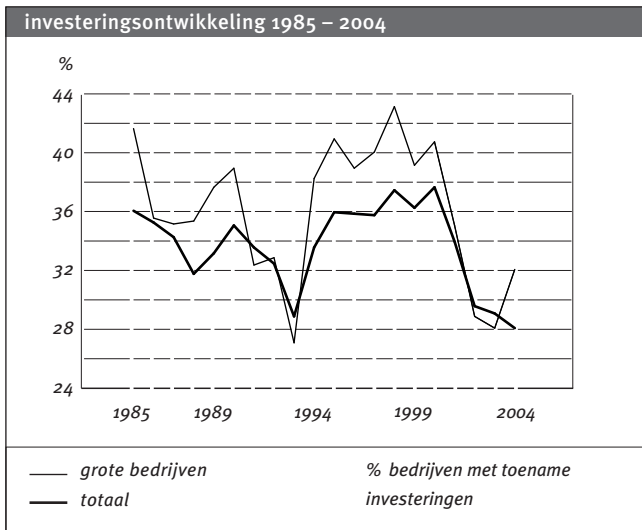
Tabel 2.3.4 Verwacht percentage winstgevendende bedrijven in 2005 (cijfers 2004 zijn verwachtingen uit de enquête 2003)

bedrijven	klein		groot		totaal	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Landbouw en visserij	84	77	78	95	84	78
Industrie	89	90	91	93	89	90
Bouwnijverheid	90	90	92	90	91	90
Groothandel	88	91	96	96	89	91
Detailhandel	90	88	92	92	90	88
Dienstverlening	90	90	93	93	90	90
Bedrijfsleven totaal	89	89	92	93	89	89

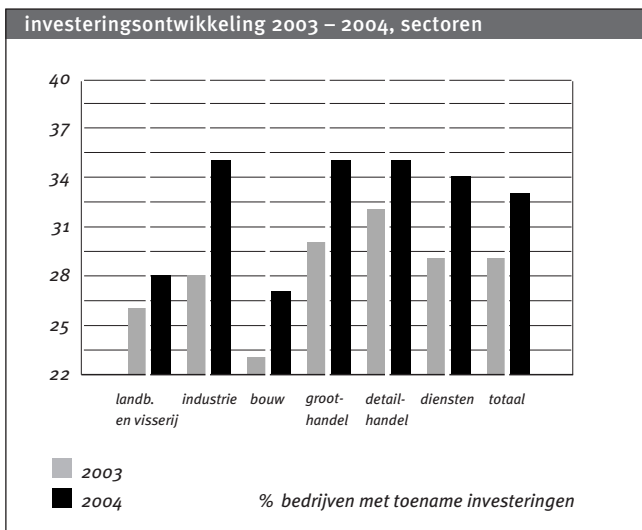
INVESTERINGEN

De investeringsanimus neemt weer toe: in 2004 zijn er meer bedrijven die meer investeren dan bedrijven die minder investeren. Het aandeel bedrijven dat investeert is stabiel.

De investeringsbereidheid neemt in 2004 toe. Bijna zes op de tien bedrijven (59%) investeren in 2004. Dit cijfer is stabiel ten opzichte van 2003. Eén op de drie bedrijven (33%) investeert in 2004 echter méér dan in 2003 (dit cijfer was in 2003 29%). Een toename is zichtbaar in alle sectoren, maar het sterkst in deze in de industrie: 35% van de bedrijven investeert in 2004 méér (een stijging van 7%-punt). Bovendien zijn er in 2004 minder bedrijven met afnemende investeringen (30%). Dit is een afname van 6%-punt ten opzichte van 2003 (36%). De ondernemer loopt weer warm voor het doen van investeringen. Traditioneel is het aandeel investeerders onder de grote bedrijven (89%) veel groter dan onder de kleine bedrijven (59%).

2.4.1

2.4.2

Tabel 2.4.1 Percentage bedrijven met investeringen 2004

bedrijven	klein		groot		totaal	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Landbouw en visserij	66	64	94	90	66	65
Industrie	63	63	93	95	66	65
Bouwnijverheid	62	63	87	86	63	63
Groothandel	58	62	90	93	59	63
Detailhandel	50	48	81	81	50	48
Dienstverlening	59	61	84	85	59	62
Bedrijfsleven totaal	58	59	88	89	59	59

Tabel 2.4.2 Percentage bedrijven met toe- of afname van de investeringen 2004

	afname		gelijk		toename	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Landbouw en visserij	35	35	39	37	26	28
Industrie	38	31	34	34	28	35
Bouwnijverheid	34	28	43	45	23	27
Groothandel	35	27	35	38	30	35
Detailhandel	36	33	32	32	32	35
Dienstverlening	35	28	36	38	29	34
Bedrijfsleven totaal	36	30	35	37	29	33

Tabel 2.4.3 Verwachte investeringsontwikkeling in 2005

(Het percentage bedrijven dat een toename of afname verwacht)

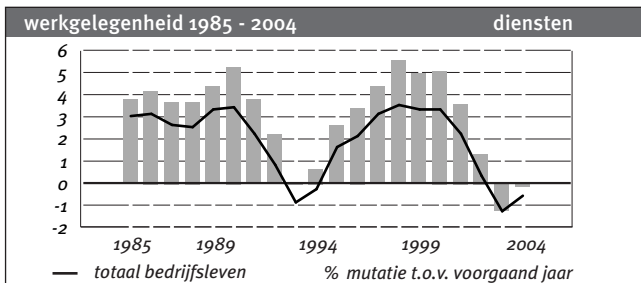
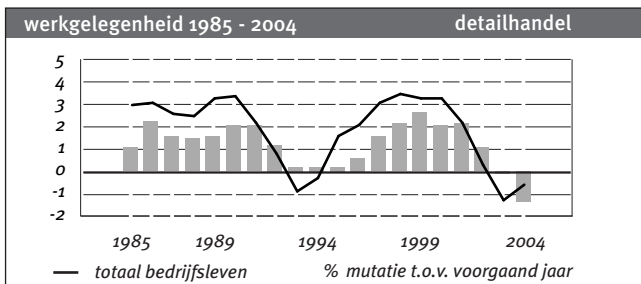
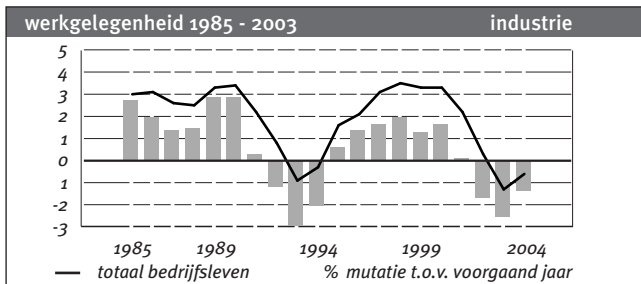
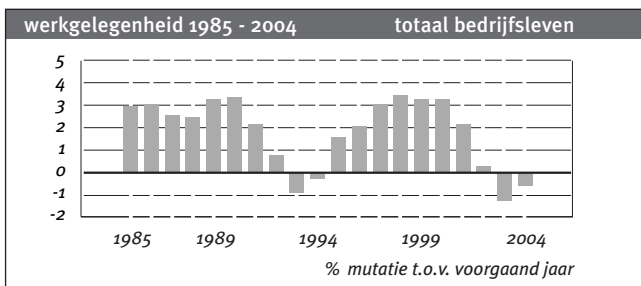
	afname		gelijk		toename	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Landbouw en visserij	31	33	46	46	23	21
Industrie	27	26	45	43	28	32
Bouwnijverheid	26	23	52	54	22	23
Groothandel	28	25	45	44	27	31
Detailhandel	33	33	37	36	30	31
Dienstverlening	27	26	44	44	29	29
Bedrijfsleven totaal	28	27	44	43	28	29

WERKGELEGENHEID

De werkgelegenheid daalt in 2004 minder sterk dan in 2003. Voor 2005 zijn er weer meer bedrijven die verwachten personeel aan te nemen.

De werkgelegenheid neemt in 2004 af. De afname bedraagt 0,6%, in 2003 was er nog 1,3% afname; er is sprake van verbetering. Bij de grote bedrijven (-1,0%) is de afname iets sterker dan bij de kleine bedrijven (-0,4%).

De afname doet zich het sterkst voor in de bouw (-1,5%) en in de detailhandel (-1,4%). In de dienstensector (0,1%) neemt de werkgelegenheid juist toe. In de dienstensector zijn het de grote bedrijven die de groei stuwten, terwijl het in de landbouw juist de kleine bedrijven zijn.

Tabel 2.5.1 Werkgelegenheidsontwikkeling 2003

bedrijven	klein		groot		totaal	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Landbouw en visserij	0,0	0,6	-0,9	2,2	-0,1	0,8
Industrie	-1,6	-0,2	-3,3	-1,7	-2,6	-1,1
Bouwnijverheid	-0,8	-1,1	-1,8	-2,2	-1,2	-1,5
Groothandel	-0,8	0,3	-1,6	-1,3	-1,1	-0,2
Detailhandel	0,0	-1,3	-0,7	-2,1	-0,1	-1,4
Dienstverlening	-1,0	-0,1	-1,5	0,3	-1,2	0,1
Bedrijfsleven totaal	-0,8	-0,4	-2,2	-1,0	-1,3	-0,6

Tabel 2.5.2 Parttime werkgelegenheid 2004

	toename fulltime		toename parttime		percentage parttime werkzaam
	2003	2004	2003	2004	
Landbouw en visserij	-0,1	0,8	2,6	3,4	23
Industrie	-2,6	-2,3	0,2	2,3	7
Bouwnijverheid	-1,2	-1,5	1,8	-1,5	4
Groothandel	-1,1	-0,2	1,9	0,2	10
Detailhandel	-0,1	-1,4	0,7	-1,5	32
Dienstverlening	-1,2	0,1	0,9	1,6	26
Bedrijfsleven totaal	-1,3	-0,6	0,9	0,4	19

Tabel 2.5.3 Verwachte werkgelegenheidsontwikkeling in 2005 (Het percentage bedrijven dat een toename of afname verwacht)

	afname		gelijk		toename	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Landbouw en visserij	8	9	86	87	6	5
Industrie	12	11	78	76	10	13
Bouwnijverheid	9	8	83	82	8	10
Groothandel	9	8	80	77	11	15
Detailhandel	8	11	87	85	5	5
Dienstverlening	9	8	80	78	11	14
Bedrijfsleven totaal	9	9	82	80	9	11

Sectoren

De landbouw en visserij heeft geen goed jaar achter de rug. De omzet en de winstgevendheid zijn gedaald en de rendementen verslechterden. Alleen de export en de werkgelegenheid ontwikkelden zich positief

Van de agrarische sector schetst de ERBO-enquête een onvolledig beeld. Grote delen van de landbouw en de visserij staan niet bij de kamers van koophandel geregistreerd en vallen daardoor op voorhand buiten de steekproef. Wanneer het boerenbedrijf wordt uitgevoerd in de vorm van een rechtspersoon, geldt er wel een registratieplicht. Tot de landbouw en visserij rekenen we ook verwante groepen, zoals landbouwloon- en hoveniersbedrijven. Het betreft in totaal ruim 27.500 bedrijven met minimaal één werkzame persoon. De werkgelegenheid omvat 108.000 personen.

Omzet

De omzetwaarde van de sector landbouw en visserij daalt dit jaar. Die daling is het resultaat van een prijsstijging van 0,5% en een afzetdaling van 2,1%. Het aandeel bedrijven met een omzetstijging (ruim 14%) blijft flink achter bij het aandeel met een omzetsdaling (ruim 30%). De ontwikkeling in de sector landbouw en visserij steekt daarmee negatief af bij de andere sectoren.

Export

In euro's neemt de export met 3,4% toe; door prijsstijgingen is dat in reële termen een toename van 2,9%. In de agrarische sector heeft 12% van de bedrijven afzet in het buitenland. Het omzetaandeel dat hiermee gemoeid is, de exportquote, bedraagt 22%. De export concentreert zich bij de grotere vestigingen, waarvan bijna de helft hun omzet uit het buitenland haalt.

De exportbalans is positief. In beide grootteklassen hebben de bedrijven met een exportstijging de overhand.

Resultaat

In 2003 sloot 77% van de bedrijven het jaar af met winst. Dit jaar daalt dat cijfer tot 71%. In lijn daarmee is de ontwikkeling in de afzonderlijke bedrijven. Bijna de helft meldt een gelijkblijvend resultaat, 35% een daling en 21% een toename. De ondernemers zijn ook duidelijk minder te spreken over het behaalde rendement. Het percentage bedrijven dat voldoende rendement maakt, is gedaald van 58% vorig jaar naar 48% nu.

Investerings

De bereidheid om te investeren is ten opzichte van vorig jaar nagenoeg gelijk gebleven. Gaf in 2003 66% van de bedrijven op te hebben geïnvesteerd, dit jaar is dat 65%. Wel zijn de bedrijven met een afname van de investeringsomsterker vertegenwoordigd dan de groep met een positieve ontwikkeling. De bedrijven zonder investeringen in 2002 én 2003 buiten beschouwing latend, is bij 35% sprake van minder en bij 28% van meer uitgaven voor investeringen. De investeringsanimos is het grootst bij de bedrijven met meer dan vijftig werkzame personen. Daar is ook de ontwikkeling gunstiger.

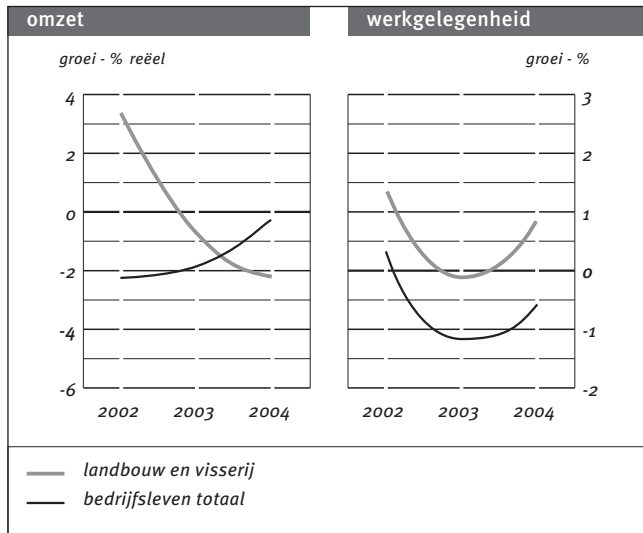
Werkgelegenheid

De ontwikkeling in het aantal fulltime werkzame personen schommelt de laatste jaren. Vorig jaar was deze neutraal, nu is er een toename van 0,8%. Bij ruim 80% van de bedrijven bleef de werkgelegenheid echter gelijk.

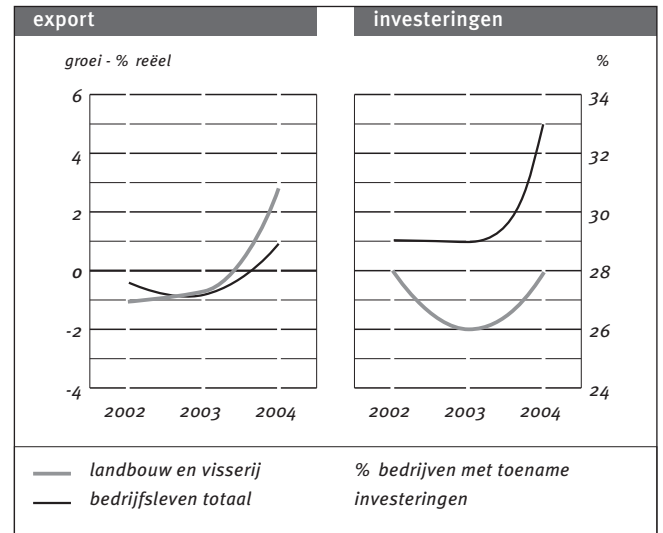
Verwachting

Vanwege de weersgevoeligheid van deze sector is het moeilijk om prognoses te doen. De verwachtingen voor 2005 zijn positief voor de export. Voor de omzet, investeringen en de werkgelegenheid zijn er meer negatieve dan positieve antwoorden.

Ontwikkeling 2004

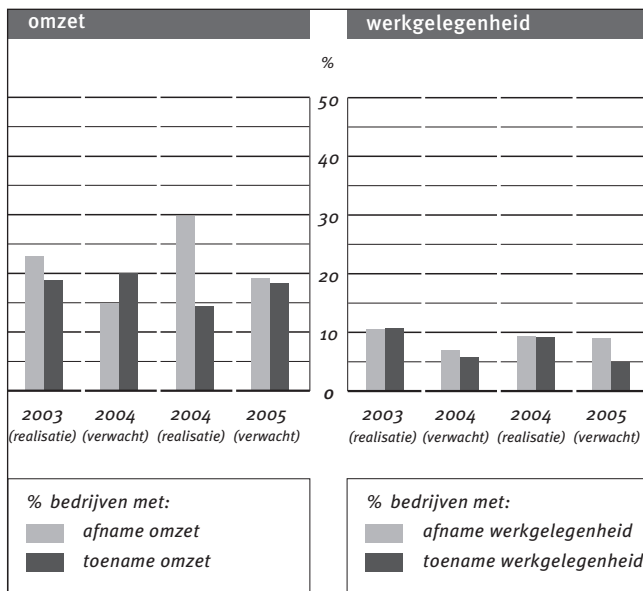

3.1.1

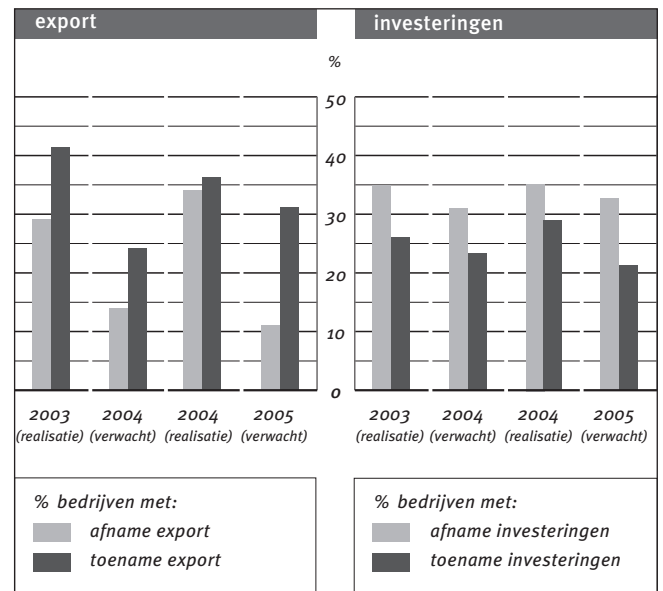

3.1.2

Verwachting 2005

3.1.3

3.1.4

Tabel 3.1.1 Ontwikkeling 2004 landbouw en visserij

	2003	2004
Omzet in euro's	0.0	-1.6
Omzet reëel	0.5	-2.1
Export in euro's	0.2	3.4
Export reëel	0.7	2.9
Werkgelegenheid	-0.1	0.8
% bedrijven toename investeringen	26	28
% bedrijven met winst	78	71
% bedrijven met voldoende rendement	58	48

Tabel 3.1.2 Verwachting 2005 landbouw en visserij

Percentage bedrijven met:	2004	2005
Afname omzet	15	19
Toename omzet	20	18
Afname export	14	12
Toename export	24	32
Afname investeringen	31	33
Toename investeringen	23	21
Afname werkgelegenheid	8	9
Toename werkgelegenheid	6	5

Voor het eerst sinds 3 jaar vertoont de industrie weer groei. De omzet en export stijgen beide. De investeringen en winstgevendheid blijven stabiel. De werkgelegenheid loopt wel terug.

De industriële sector omvat inclusief de delfstoffenwinning 56.000 vestigingen met ruim 846.000 fulltime werkzame personen. De bedrijven in de industrie zijn gemiddeld groter dan in de andere sectoren van de economie. Kenmerkend zijn verder het hoge investeringsniveau en de exportgerichtheid.

Omzet

De omzet in euro's stijgt met 2,7%. Door gestegen afzetprijzen stijgt de reële omzet maar licht met 0,2%. Ook de omzetbalans is licht positief; 27% van de bedrijven heeft een omzetstijging tegenover 23% met een omzetzaling. Vooral bij het grootbedrijf zien we een positieve omzetonwikkeling, met 43% van de bedrijven die hun omzet zagen stijgen.

Meer verschil zit er tussen de takken van industrie die binnen de ERBO worden onderscheiden. Bovengemiddeld is de ontwikkeling in de basismetaal, de delfstoffenwinning en transportmiddelenindustrie. Duidelijk onder het sectorgemiddelde blijven de voedings- en genotmiddelenindustrie en de textiel- en lederwarenindustrie.

Export

De export heeft zich duidelijk beter ontwikkeld dan de binnenlandse omzet. Stijgende exportprijzen zijn hier deels de oorzaak van. Als de ontwikkeling van de exportwaarde van 3,9% hiervoor wordt gecorrigeerd, blijft er alsnog een reële groei over van 1,7%.

De industrie is een belangrijke sector voor de Nederlandse export. Circa 45% van de sectoromzet is toe te schrijven aan export. Een op de drie bedrijven heeft afzet in het buitenland. Van deze groep meldt 47% een stijging van de export en 32% een daling.

Ook qua exportwaarde springen de basismetaal en transportmiddelenindustrie er positief uit. Daarnaast steeg ook de export in de elektrotechnische en optische industrie aanzienlijk.

Resultaat

Het aandeel bedrijven dat winst boekt, blijft ongeveer gelijk. In 2004 haalt 79% van de bedrijven een positief resultaat. Vorig jaar was dat 78% en in 2002 nog 83%.

Ook de waardering van de winst blijft stabiel. Toen sprak 56% van de bedrijven een gunstig oordeel uit over het behaalde rendement. In 2004 is dat 57%. Van de grote bedrijven is dat zelfs iets minder, namelijk 52%. Positief is dat er dit jaar in tegenstelling tot vorig jaar meer bedrijven zijn met een toenemend bedrijfsresultaat.

Ten opzicht van het sectorgemiddelde zijn er in de voedings- en genotmiddelenindustrie, de machineindustrie en de basismetaal relatief veel bedrijven die winst maken. Vooral bij de uitgeverijen en drukkerijen staat de winstgevendheid onder druk.

Investerings

De neergaande beweging bij de investeringen wordt voor gezet. Het aantal investerende bedrijven zakt licht in 2004 van 66% naar 65%. In 2001 investeerde nog driekwart van de bedrijven in de industrie. Wel is de investeringsbalans positief; er zijn meer bedrijven met toenemende investeringen dan met afnemende investeringen. Bij de grote bedrijven is dit het duidelijkst. Vooral in de chemie en de papier- en kartonindustrie zijn relatief veel bedrijven te vinden met een toename van de investeringen.

Werkgelegenheid

Voor het derde achtereenvolgende jaar daalt de werkgelegenheid in de industrie. Tussen september 2003 en september 2004 nam het aantal werkzame personen in de industrie af met 1,1%. Dat is wel minder dan in 2003, toen de werkgelegenheid met 2,6% kromp.

De daling is het sterkst bij de bedrijven met vijftig en meer werkzame personen, maar ook bij de kleinere bedrijven verdwenen per saldo arbeidsplaatsen.

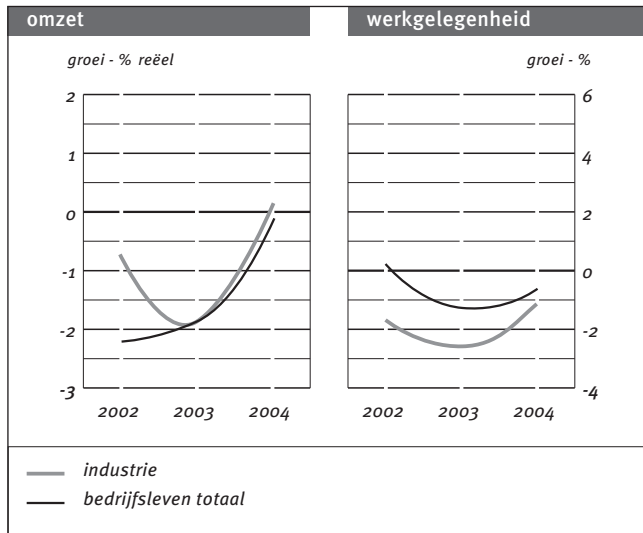
De percentages bedrijven met een afname, respectievelijk een toename van het personeelsbestand bevestigen deze cijfers. De balans slaat door naar de kant van de bedrijven die in de min zitten.

Alleen in de basismetaal en de delfstoffenwinning nam de werkgelegenheid toe. In de textiel- en lederwarenindustrie nam de werkgelegenheid naar verhouding veel af.

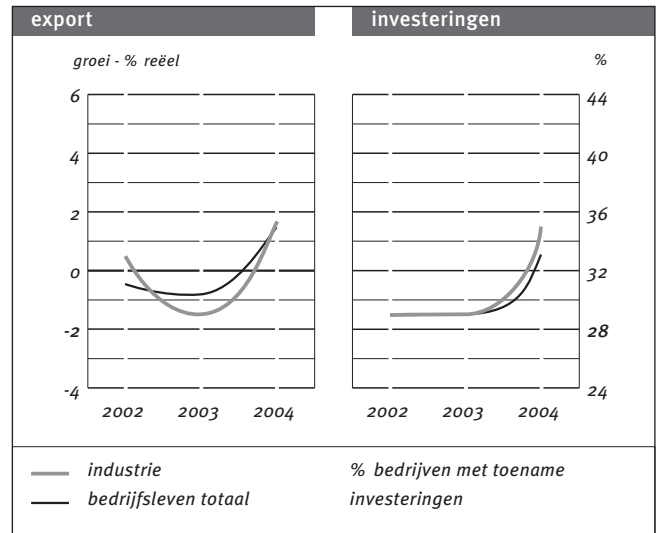
Verwachting

De ondernemers in de industrie zijn overwegend positief in hun verwachtingen voor het komende jaar. Dat optimisme geldt vooral de omzet en de export. Minder duidelijk is wat de investeringen gaan doen. In de verwachting daarvoor houden de positieve en negatieve antwoorden elkaar bijna in evenwicht. Wel verwachten meer bedrijven een toename dan vorig jaar. De werkgelegenheid blijft waarschijnlijk dalen, omdat met name de grotere bedrijven banen zullen schrappen.

Ontwikkeling 2004

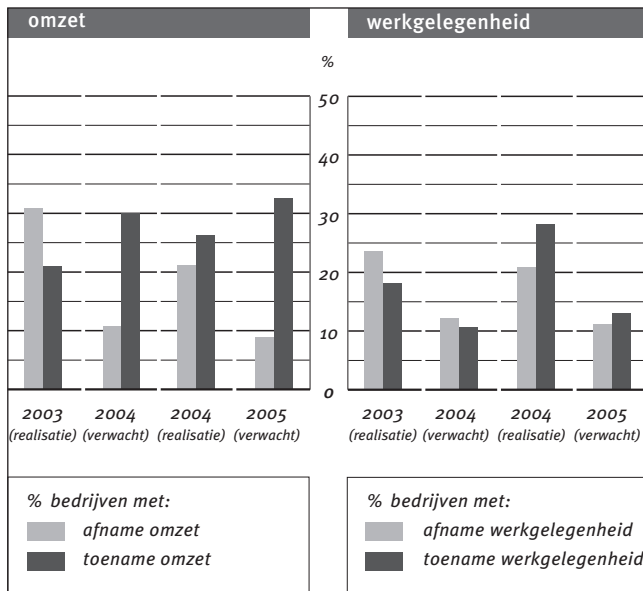

3.2.1

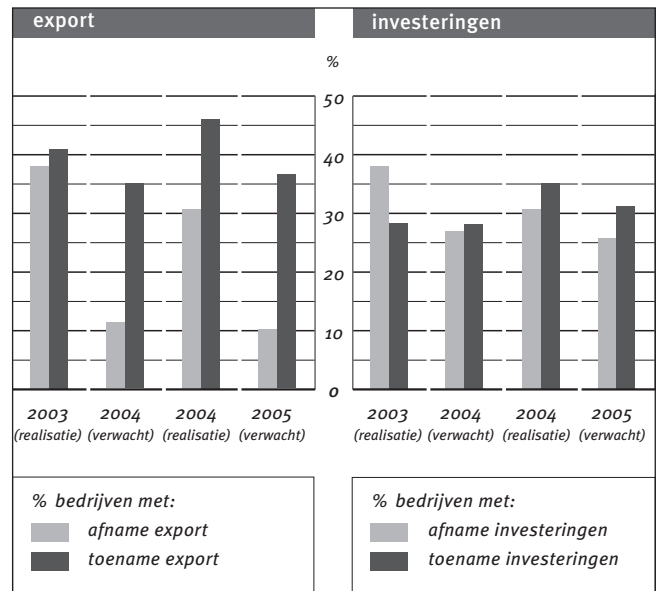

3.2.2

Verwachting 2005

3.2.3

3.2.4

Tabel 3.2.1 Ontwikkeling 2004 industrie

	2003	2004
Omzet in euro's	-1.0	2.7
Omzet reëel	-1.9	0.2
Export in euro's	-1.2	3.9
Export reëel	-1.5	1.7
Werkgelegenheid	-2.6	-1.1
% bedrijven toename investeringen	28	35
% bedrijven met winst	78	79
% bedrijven met voldoende rendement	56	57

Tabel 3.2.2 Verwachting 2005 industrie

Percentage bedrijven met:	2004	2005
Afname omzet	11	9
Toename omzet	30	33
Afname export	12	10
Toename export	35	37
Afname investeringen	27	26
Toename investeringen	28	32
Afname werkgelegenheid	12	11
Toename werkgelegenheid	10	13

De sector bouwnijverheid laat dit jaar de minste prestaties zien. De omzet is gedaald. De werkgelegenheid is verder afgenomen. Winst en rendement staan wederom onder druk. Lichtpuntje zijn de investeringen: het aantal bedrijven met een toename van de investeringen is gestegen.

De bouwnijverheid bestaat uit aannemingsbedrijven in de burgerlijke en utiliteitsbouw en in de grond-, weg- en waterbouw, installatiebedrijven, schildersbedrijven en dergelijke. Het gaat om ruim 86.000 vestigingen met 485.000 fulltime werkzame personen.

Omzet

De omzet daalt nominaal met 0,9%. Rekening houdend met prijsstijgingen voor deze sector daalt de reële omzet met 1,7%. De kleinere bedrijven hebben dit jaar betere prestaties laten zien dan het grootbedrijf (meer dan 50 fulltimers). In voorgaande jaren was juist het omgekeerde te zien. De omzetbalans is ten opzicht van vorig jaar iets verbeterd. Bijna een kwart van de bedrijven zag de omzet in 2004 afnemen. Bij 15% van de bedrijven steeg de omzet. Het verschil tussen de groep grote en kleine bedrijven is minimaal.

Resultaat

De bouwnijverheid is doorgaans een sector met prima bedrijfsresultaten. De laatste jaren staan de resultaten wat onder druk. Het percentage winstgevendende bedrijven is afgenomen tot 84. Ook het aantal bedrijven met voldoende rendement is gedaald ten opzicht van 2003. Dit jaar meldt 23% een verbetering van het resultaat en 28% een verslechtering. Toch is in In vergelijking met andere sectoren de bouwnijverheid ook in 2004 de sector met de beste prestaties.

Investeringen

Het aantal bedrijven met investeringen heeft zich in 2004 gestabiliseerd. 64% heeft dit jaar geïnvesteerd. Het aantal bedrijven met een toename van de investering is gestegen naar 27%.

Bij de grote bedrijven is de investeringsbereidheid het grootst; van de bedrijven met meer dan 50 fulltimers investeerde ruim 86%.

Werkgelegenheid

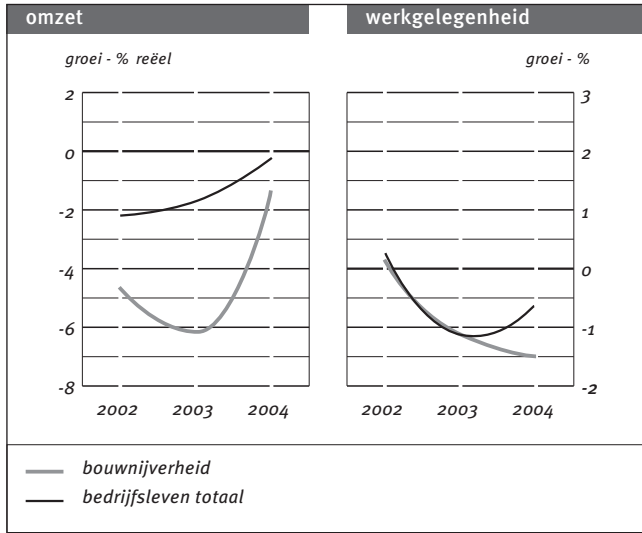
De fulltime werkgelegenheid is voor het tweede opeenvolgende jaar gedaald. In vergelijking met de andere sectoren komt de bouw het slechtst uit de bus. In 2004 daalde het aantal arbeidsplaatsen met 1,5%. De daling is vooral toe te schrijven aan de grotere bedrijven. Bijna de helft van deze categorie zag zich in 2004 genoodzaakt het personeelsbestand in te krimpen. Bij 18% van de kleine bedrijven daalde de werkgelegenheid. In totaal daalde bij één op de vijf bedrijven de werkgelegenheid.

Verwachting

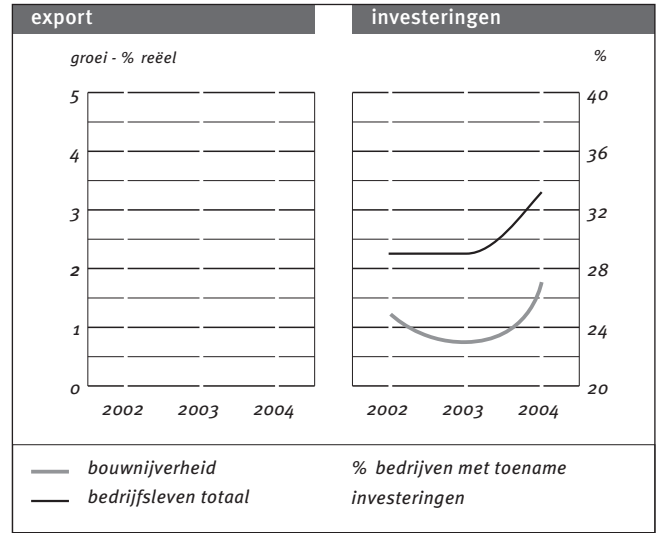
De verwachtingen voor 2005 zijn gematigd positief als we kijken naar de index van het ondernemersvertrouwen (verwachtingen ten aanzien van omzet, investeringen en werkgelegenheid bij elkaar opgeteld). Dit cijfer komt uit op 14 (voor 2004 was dit cijfer 1).

Ten aanzien van de omzet verwachten meer bedrijven een toename (18%) dan een afname (11%). De groep grote bedrijven is positiever als het gaat om de omzetverwachting; 33% verwacht in 2005 een stijging. De bedrijven met positieve en negatieve investeringsprognoses houden elkaar in evenwicht. Positiever is men over de werkgelegenheid; 10% verwacht meer personeel in dienst te nemen, 8% verwacht een afname. Het zijn vooral de kleinere bedrijven die positief zijn gestemd. De grote bedrijven verwachten niet direct een verbetering, gezien het hoge aandeel dat een afname van personeel verwacht.

Ontwikkeling 2004

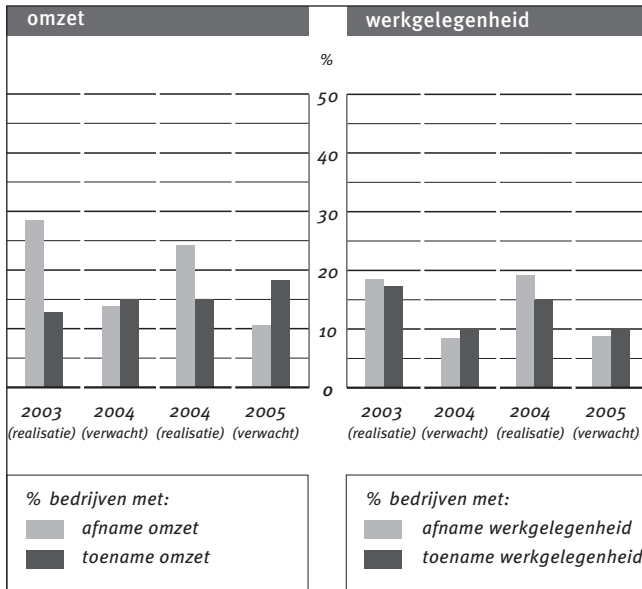

3-3-1

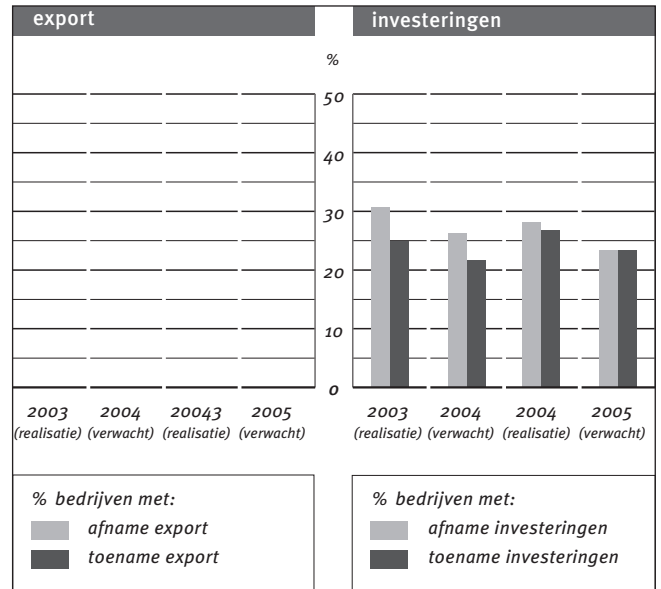

3-3-2

Verwachting 2005

3-3-3

3-3-4

Tabel 3.3.1 Ontwikkeling 2004 bouwnijverheid

	2003	2004
Omzet in euro's	-3.2	-0.9
Omzet reëel	-6.1	-1.7
Export in euro's	-	-
Export reëel	-	--
Werkgelegenheid	-1.2	-1.5
% bedrijven toename investeringen	23	27
% bedrijven met winst	86	84
% bedrijven met voldoende rendement	68	66

Tabel 3.3.2 Verwachting 2005 bouwnijverheid

Percentage bedrijven met:	2004	2005
Afname omzet	14	11
Toename omzet	15	18
Afname export	-	-
Toename export	-	-
Afname investeringen	26	23
Toename investeringen	22	23
Afname werkgelegenheid	9	8
Toename werkgelegenheid	8	10

GROOTHANDEL

De groothandel laat dit jaar een vrij positief beeld zien. De nominale omzet en export stijgen. De werkgelegenheid is stabiel. De rendementsbeoordeling verbetert licht ten opzichte van 2003. De omzetverwachtingen voor 2005 zijn het meest positief van alle sectoren.

De groothandel omvat ongeveer 85.000 vestigingen met 500.000 fulltime werkzame personen. De volgende branches worden onderscheiden, met tussen () het aandeel in de werkgelegenheid: kapitaalgoederen (33%), detailhandelsproducten non-food (29%), food-producten (13%), bouwmaterialen (11%), grondstoffen (8%) en agrarische producten (6%).

Omzet

De nominale omzet van de groothandel stijgt in 2004 met 1,6%. De daling uit 2003 is dus tot staan gebracht. De reële toename (volumestijging) komt na uitschakeling van de prijsontwikkeling uit op 0,4 procent. De branche grondstoffen vormt een uitschieter met een nominale stijging van 6,4%. De groothandel in food-producten zat in de min, waarmee blijkt dat de prijzenslag in de detailhandel zijn uitwerking niet mist.

Van alle groothandelsbedrijven kende 30% een omzetstijging en 25% een omzetzaling.

Export

De omzetstijging op de binnenlandse markt houdt gelijke tred met de prijsontwikkeling. De groei is uitsluitend toe te schrijven aan de export. Daar zijn twee op de vijf groothandelsbedrijven bij betrokken. Hun buitenlandse omzet vertegenwoordigt een kwart van de totale sectoromzet. Nominaal en reëel stijgt de export dit jaar bijna twee keer zo sterk als de totale omzet. Het aandeel bedrijven met een exportstijging is in de groothandel gelijk aan het totale bedrijfsleven (45%). De exportontwikkeling gaat bij kleine en grote bedrijven gelijk op. Tussen de branches zijn er wel verschillen. Ook op dit aspect levert de groothandel in grondstoffen de beste prestatie (nominaal +7,9%), gevolgd door de branche kapitaalgoederen (+5,1%).

Resultaat

Het aantal bedrijven dat winst meldt, ligt fractioneel hoger dan in 2003 en ligt nu op 82%. Bij de grote bedrijven maken dit jaar zelfs negen van de tien bedrijven winst. De uitkomsten van de groothandel steken gunstig af bij die van het totale bedrijfsleven. Dat geldt ook voor de 'resultaatbalans' en de rendementsbeoordeling. Wat het eerste punt betreft: in de groothandel melden beduidend meer bedrijven een resultaatverbetering (35%) dan een verslechtering (26%). De balans is dus positief. Over het gehele bedrijfsleven genomen houden deze groepen elkaar in evenwicht. Verder geeft in de groothandel 61% van de bedrijven een gunstig oordeel over het behaalde rendement. Ook dat is bovengemiddeld. Het meest positief over de resultaatontwikkeling is de groothandel in grondstoffen. In die branche behaalt 73% van de bedrijven voldoende rendement.

Investerings

Dit jaar investeren 63% van de bedrijven in de groothandel. Van deze groep geeft 35% op dat de investeringen hoger uitvallen dan vorig jaar. Bij 27% is sprake van een daling. In alle groothandelsbranches is sprake van een positieve ontwikkeling.

Werkgelegenheid

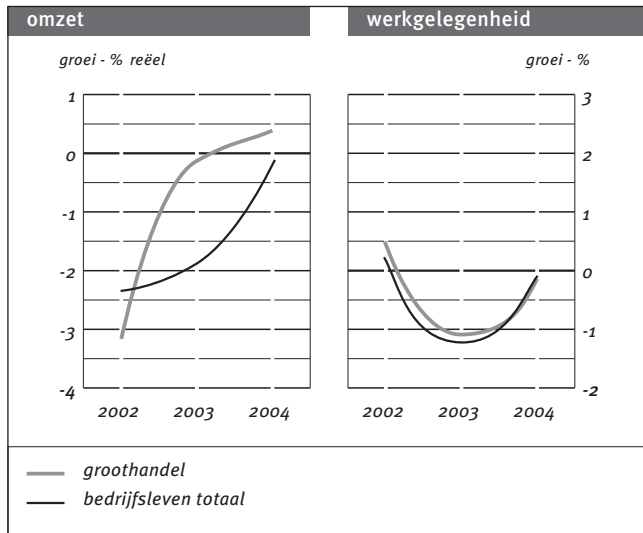
De werkgelegenheid is in de groothandel nagenoeg stabiel. Een daling met ruim 1% bij de grote bedrijven wordt net niet gecompenseerd door een stijging van 0,3% bij de kleinere vestigingen. Niettemin is er in vergelijking met 2003 sprake van een verbetering. In dat jaar liep het aantal werkzame personen in de groothandel nog met 1,1% terug.

Verwachting

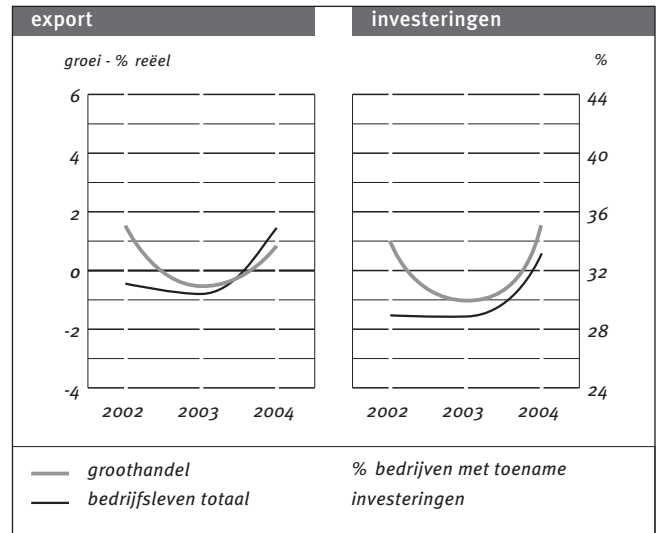
Voor 2005 lijkt een verdere verbetering in het verschiep te liggen. Het vertrouwen in de omzetzontwikkeling is positiever dan enige andere sector van het bedrijfsleven. Bijna 39% van de groothandelsbedrijven rekent op meer omzet. Bij de grote bedrijven is dat zelfs 57%. Ook ten aanzien van de export, de investeringen en de werkgelegenheid zijn de ondernemers overwegend positief gestemd. Het aantal bedrijven dat het jaar met winst afsluit, zal verder toenemen. De sterkste positieve geluiden komen uit de branches kapitaalgoederen en detailhandelsproducten non-food.

Ontwikkeling 2004

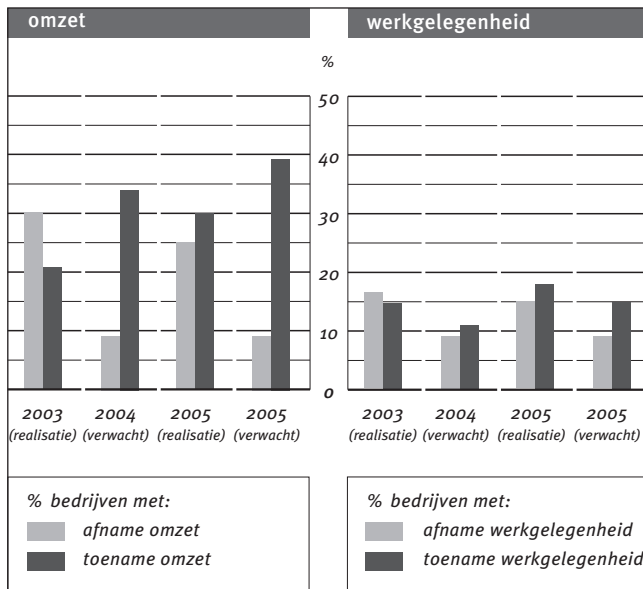

3.4.1

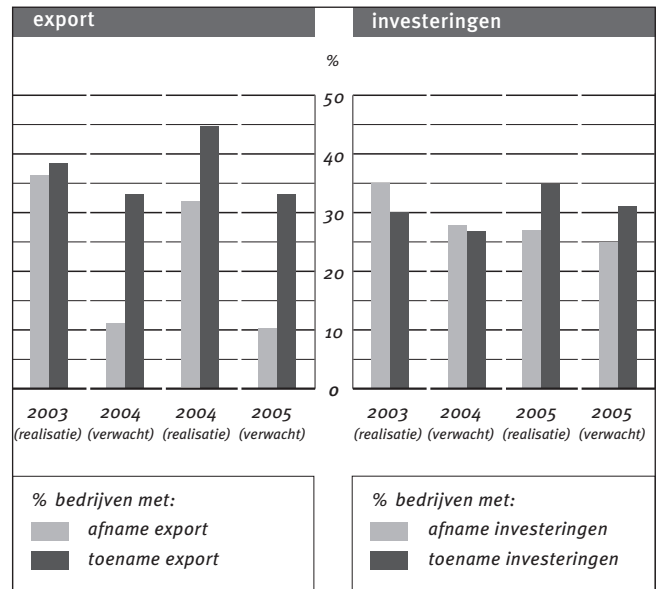

3.4.2

Verwachting 2005

3.4.3

3.4.4

Tabel 3.4.1 Ontwikkeling 2004 groothandel

	2003	2004
Omzet in euro's	-0.5	1.6
Omzet reëel	-0.1	0.4
Export in euro's	-0.5	2.9
Export reëel	-0.5	0.9
Werkgelegenheid	-1.1	-0.2
% bedrijven toename investeringen	30	35
% bedrijven met winst	80	83
% bedrijven met voldoende rendement	58	62

Tabel 3.4.2 Verwachting 2005 groothandel

Percentage bedrijven met:	2004	2005
Afname omzet	12	9
Toename omzet	34	39
Afname export	11	10
Toename export	33	33
Afname investeringen	28	25
Toename investeringen	27	31
Afname werkgelegenheid	9	8
Toename werkgelegenheid	11	15

DETAILHANDEL

De detailhandel heeft opnieuw een moeilijk jaar. Omzetten, bedrijfsresultaten en werkgelegenheid laten een daling zien. De ondernemers denken wel dat de verkopen komend jaar weer zullen aantrekken.

De detailhandel omvat 123.000 vestigingen met minimaal één fulltime werkzame persoon. De sector telt ruim 535.000 banen van meer dan 15 uur per week. Daarnaast zijn er in de detailhandel veel parttimers werkzaam. Binnen de ERBO wordt de detailhandel verdeeld in drie categorieën:

- food (19.000 vestigingen, 125.000 werkzame personen)
- non-food (81.000 vestigingen, 300.000 werkzame personen)
- auto's en motoren (23.000 vestigingen, 110.000 werkzame personen)

De categorie non-food bestaat uit de branches: textiel & schoeisel, persoonlijke verzorging, doe-het-zelf, woninginrichting, elektrotechnische artikelen, vrije tijd, warenhuizen en overige detailhandel. De vestigingen onder vijftig werkzame personen domineren: 99% van de vestigingen, 90% van de sectoromzet.

Omzet

De economie lijkt aan te trekken, maar het consumentenvertrouwen zoals dat gemeten wordt door het CBS blijft laag. De detailhandel plukt dan ook nog niet de vruchten van de voorzichtige opleving. De felle concurrentiestrijd die is ontbrand tussen de supermarktketens zet de omzet nog verder onder druk. De nominale omzet van de detailhandel daalt dit jaar met 1,2%. Daarvan is 0,9 punt toe te schrijven aan het prijseffect. In reële termen beperkt de afname zich tot 0,3%.

In de detailhandel food loopt de omzet ongeveer even sterk terug als het prijsniveau. De detailhandel non-food groeit na correctie voor het prijseffect met 0,3%. Binnen de 'non-food' kampt vooral de detailhandel in woninginrichting met een teruglopende omzet. Ongunstig ontwikkelingen zich dit jaar ook de autoverkoop. De omzet van de detailhandel in auto's en motoren daalt reëel met 2%.

De ongunstige omzetontwikkeling die de sector doormaakt, uit zich ook in de omzetbalans. De bedrijven waarin de omzet daalt zijn met een aandeel van 32% twee keer zo sterk vertegenwoordigd als de bedrijven met een stijgende omzet. Deze verhouding is nog ongunstiger dan in 2003, toen het de detailhandel ook al niet voor de wind ging.

Resultaat

De netto-resultaten in de detailhandel verslechteren opnieuw. Dit jaar draait 19% van de bedrijven met verlies. In 2003 gold dat voor 16%. Ook het rendementoordeel zakt. Gaf in 2003 nog 61% van de ondernemers een gunstig oordeel over het winstniveau (en in 2002 zelfs 68%), dit jaar geldt nog maar voor 54% van de ondernemers. In lijn hiermee is dat het netto-resultaat in meer bedrijven verslechtert dan verbetert. Een op de drie bedrijven maakt dit jaar minder winst of lijdt meer verlies dan in 2003.

Een verbetering treedt op bij 23%. In het totale bedrijfsleven houden deze groepen elkaar precies in evenwicht. De detailhandel steekt daar dus in ongunstige zin bij af. Alleen de branche persoonlijke verzorging kent een positieve balans. De textielbranche is stabiel. Alle andere branches gaan er per saldo op achteruit.

Investerings

Het percentage bedrijven dat investeert blijft iets steken onder het niveau van 2003. Toen werd in de helft van de vestigingen geïnvesteerd, dit jaar ligt dat aandeel op 48%. Binnen de groep investerende bedrijven neemt het bedrag dat ermee gemoeid is in nagenoeg evenveel gevallen toe als af. Positieve uitschieter zijn de branches persoonlijke verzorging en vrije tijd. Ook de branche woninginrichting, die op andere punten dit jaar matig presteert, kent een overschot aan bedrijven met een toename van de investeringssom.

Werkgelegenheid

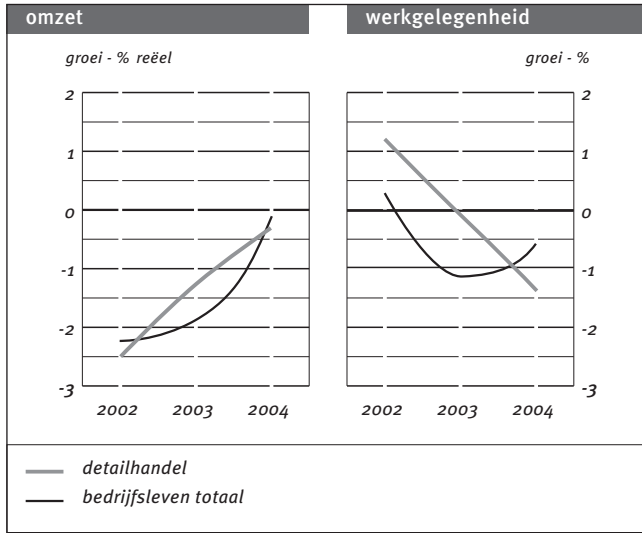
De werkgelegenheid in de detailhandel daalt in 2004 met 1,4%. In 2003 was het aantal personen dat fulltime (gemiddeld minimaal 15 uur per week) in deze sector werkzaam is nog stabiel. De ontwikkeling in de detailhandel verslechtert dus ten opzichte van 2003, terwijl voor de totaliteit van het bedrijfsleven de uitkomst tegenovergesteld is. Het banenverlies in de detailhandel is het sterkst bij de warenhuizen (-4,6%). Alleen de branches textiel & schoeisel en doe-het-zelf ontsnappen aan de daling. Overigens is in vier op de vijf bedrijven de personeelssterkte gelijk gebleven.

Verwachting

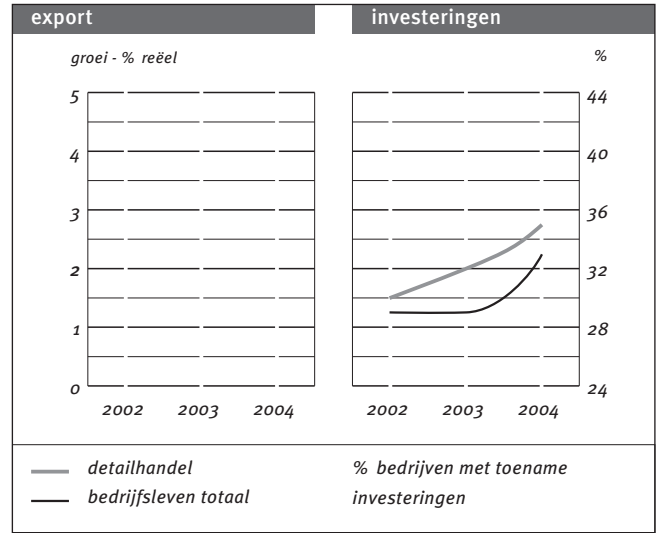
Hoewel minder uitgesproken dan hun collega's in andere sectoren, zijn ook de ondernemers in de detailhandel overwegend optimistisch over hun omzet in 2005. Er is een uitzondering: in de warenhuizen hebben de negatieve verwachtingen de overhand. Zeer terughoudend zijn ook de ondernemers in de detailhandel food. Van hen verwacht 21% een toename en 18% een afname van de omzet. De cijfers voor de hele sector zijn respectievelijk 14 en 27%.

In alle branches wijzen de voorspellingen op een toename van het aantal winstgevendende bedrijven. Minder gunstig zijn de vooruitzichten voor de werkgelegenheid. In alle branches, de warenhuizen en de foodwinkels voorop, hebben de negatieve verwachtingen de overhand. Er moet dus rekening worden gehouden met een verder banenverlies.

Ontwikkeling 2004

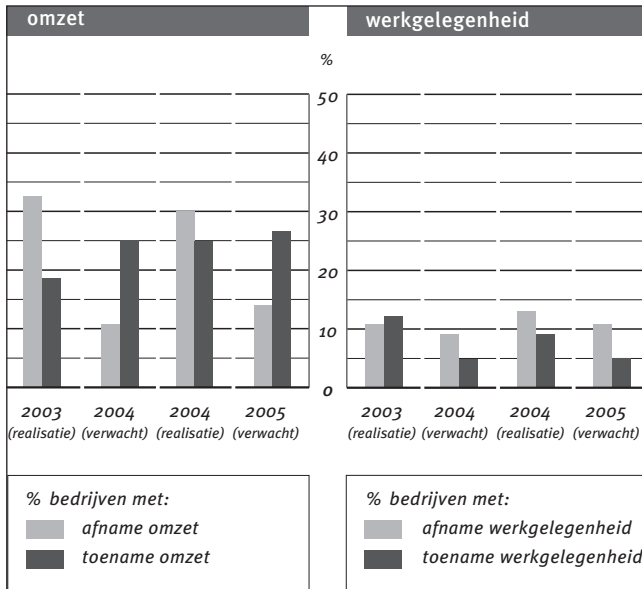

3-5.1

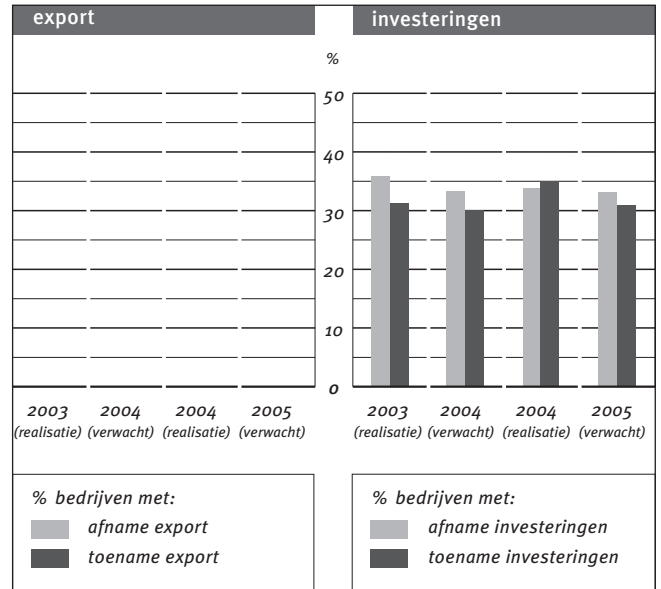

3-5.2

Verwachting 2005

3-5.3

3-5.4

Tabel 3.5.1 Ontwikkeling 2004 detailhandel

	2003	2004
Omzet in euro's	-0.4	-1.2
Omzet reëel	-1.3	-0.3
Export in euro's	-	-
Export reëel	-	-
Werkgelegenheid	-0.1	-1.4
% bedrijven toename investeringen	32	35
% bedrijven met winst	84	81
% bedrijven met voldoende rendement	61	55

Tabel 3.5.2 Verwachting 2005 detailhandel

Percentage bedrijven met:	2004	2005
Afname omzet	12	14
Toename omzet	25	27
Afname export	-	-
Toename export	-	-
Afname investeringen	33	33
Toename investeringen	30	31
Afname werkgelegenheid	8	11
Toename werkgelegenheid	5	5

DIENSTEN

De dienstensector heeft goede exportresultaten laten zien. De totale omzet is op het niveau van vorig jaar gebleven. Het bedrijfsresultaat is niet verbeterd. Het investeringsniveau is toegenomen. De werkgelegenheid blijft stabiel.

De dienstensector omvat 350.000 vestigingen met 1.700.000 werkzame personen. De belangrijkste bedrijfstakken zijn de horeca, vervoer en communicatie en zakelijke dienstverlening.

Omzet

De nominale omzet in de sector dienstverlening stijgt in 2004 met ruim 1%. Indien de prijsontwikkeling daarop in mindering wordt gebracht is de omzet dit jaar nagenoeg stabiel (-0,2%). Binnen de sector is het de branche vervoer en communicatie die de beste cijfers laat zien (+1,5%). De makelaardij komt met een omzetzak van 2,6% ver onder het sector gemiddelde uit. De horeca, afhankelijk van de binnenlandse bestedingen, laat eveneens magere omzetcijfers zien. De persoonlijke dienstverlening laat voor het tweede opeenvolgende jaar een stijging van de reële omzet zien (+0,7%)

Export

De dienstensector heeft geprofiteerd van de ontwikkelingen op de buitenlandse markt. De exportwaarde in euro's is met ruim 3,4% gestegen. Gecorrigeerd voor prijsontwikkelingen stijgt de buitenlandse omzet met 1,8%. De grotere bedrijven (meer dan 50 fulltimers) hebben iets betere export prestaties laten zien. Het aantal bedrijven met een stijging van hun export is in 2004 gestegen tot 44%.

De vervoersbranches zijn sterk gericht op de buitenlandse markt: ruim 20% van de bedrijven exporteert. Het is juist deze groep die uitstekende resultaten heeft geboekt. Zo nam de reële exportsom in de branche vervoer en communicatie met bijna 4% toe.

Resultaat

De dienstensector heeft het bedrijfsresultaat ten opzichte van 2003 niet zien verbeteren. Het aantal bedrijven met winst is gedaald naar 82%. Het aandeel bedrijven met voldoende rendement is teruggelopen naar 62%. Van de groep grote bedrijven heeft 59% het rendement als voldoende beoordeelt. De persoonlijke dienstverlening heeft wederom het beste bedrijfsresultaat geboekt. Zo heeft 86% aangegeven het jaar 2004 met winst af te sluiten. De branche vervoer en communicatie is het minst positief over de winst en rendementsontwikkeling in 2004.

Investeringsniveau

Het investeringsniveau heeft zich in 2004 verbeterd. In 2003 investeerde 60% van de bedrijven in de dienstensector, in 2004 is dit toegenomen naar 62%. Het zijn met name de grote bedrijven die dit jaar investeren (85%). Het aandeel bedrijven met een toename van de investeringssom is gestegen naar 34%. De investeringsbereidheid in de horeca is laag. Zo heeft slechts 54% geïnvesteerd. Ook kent deze branche meer bedrijven met een afname dan een toename van de investeringssom. De branche automatiseringsdiensten laat een toename zien; ruim 40% heeft meer geïnvesteerd dan vorig jaar. De overige branches zitten rond het sector gemiddelde.

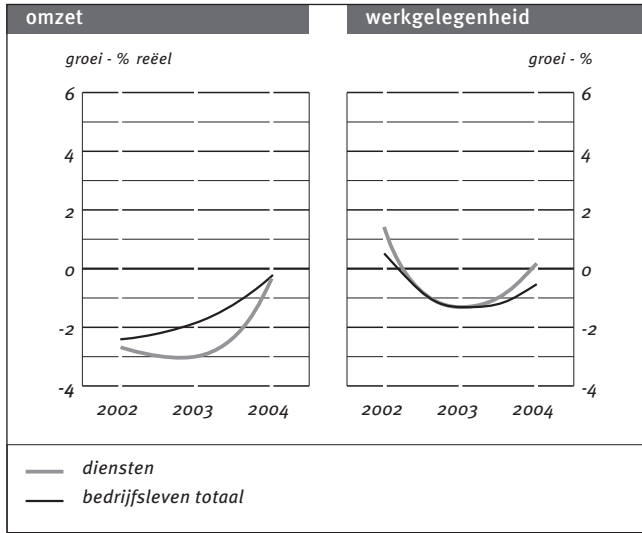
Werkgelegenheid

Vorig jaar heeft de sector dienstverlening relatief veel arbeidsplaatsen verloren zien gaan. Dit jaar heeft de werkgelegenheid zich gestabiliseerd. Er is nagenoeg geen verschil tussen de grote en kleine bedrijven. De branche vervoer en communicatie heeft het aantal arbeidsplaatsen zien toenemen met 1%. De bedrijven in de automatiseringsbranche hebben in 2004 meer banen gecreëerd. Vorig jaar had deze branche een sterke daling van de werkgelegenheid.

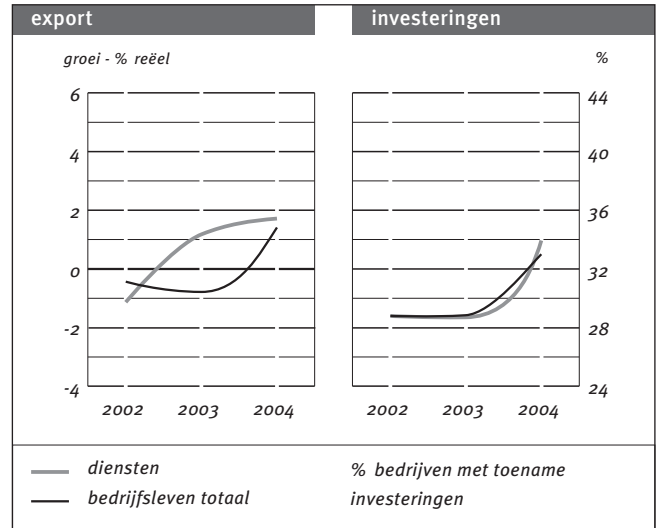
Verwachting

De dienstensector is positief over de omzet in 2005. Zo verwacht 32% van de bedrijven een toename van de omzet. Met name de binnenlandse omzet zal aantrekken. Het aantal bedrijven met een toename van de export daalt. De automatiseringsdiensten hebben hooggespannen omzetverwachtingen; 55% verwacht een toename. De werkgelegenheid in de dienstensector zal naar verwachting toenemen. Met name de grote bedrijven geven aan meer personeel in dienst te nemen. De horeca verwacht in 2005 nog geen herstel. Van alle branches is zij het minst positief.

Ontwikkeling 2004

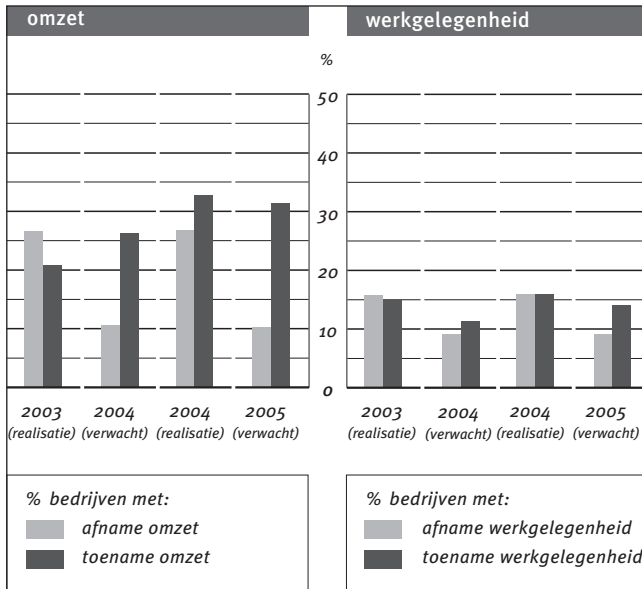

3.6.1

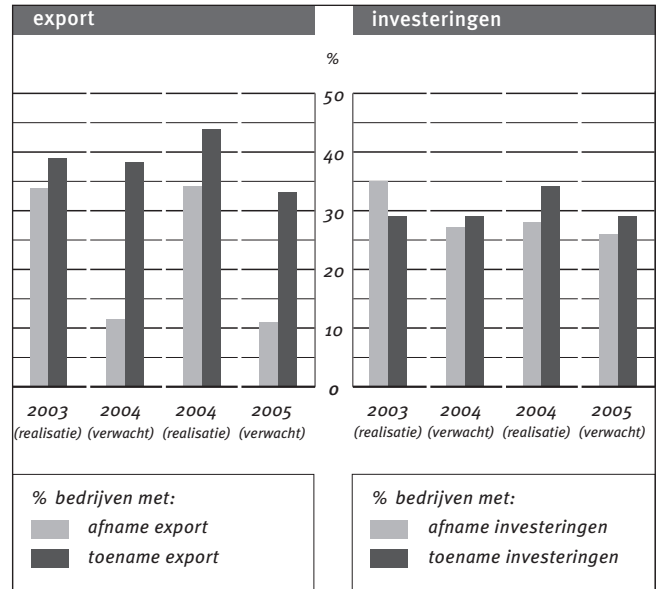

3.6.2

Verwachting 2005

3.6.3

3.6.4

Tabel 3.6.1 Ontwikkeling 2004 diensten

	2003	2004
Omzet in euro's	-0.8	1.1
Omzet reëel	-3.0	-0.2
Export in euro's	1.2	3.4
Export reëel	1.2	1.8
Werkgelegenheid	-1.2	0.1
% bedrijven toename investeringen	29	34
% bedrijven met winst	83	82
% bedrijven met voldoende rendement	63	62

Tabel 3.6.2 Verwachtingen voor 2004 diensten

Percentage bedrijven met:	2004	2005
Afname omzet	11	10
Toename omzet	27	32
Afname export	12	11
Toename export	38	33
Afname investeringen	27	26
Toename investeringen	29	29
Afname werkgelegenheid	9	8
Toename werkgelegenheid	11	14

Tabellen

TOTAAL BEDRIJFSLEVEN

TABEL 4.1 TOTAAL BEDRIJFSLEVEN

	Bedrijven met minder dan 50 werknemers		Bedrijven vanaf 50 werknemers		Totaal	
	2003	2004	2004	2004	2003	2004
Ontwikkeling						
Omzet						
Omzet-index totaal	98,9	100,3	99,3	102	99,1	101,1
Omzet-index binnenland	98,7	99,9	99,5	101,2	99	100,4
% bedrijven met afname omzet	29	26	34	26	29	26
% bedrijven met toename omzet	19	21	28	35	20	21
Export						
Export-index	100,1	102,8	99	103,7	99,3	103,5
% exportaandeel in de omzet	14	12	34	33	24	21
% bedrijven met export	12	12	44	42	13	13
% exporterende bedrijven met afname export	36	33	41	30	37	32
% exporterende bedrijven met toename export	39	44	37	47	39	45
Bedrijfsresultaat						
% bedrijven met winst	82	81	81	84	82	81
% bedrijven met afname bedrijfsresultaat	31	28	38	31	31	28
% bedrijven met toename bedrijfsresultaat	25	28	36	42	25	28
% bedrijven met voldoende rendement	62	60	53	56	61	59
Investerings						
% bedrijven met investeringen	58	59	88	89	59	59
% investerende bedrijven met afname investeringen	36	30	34	27	36	30
% investerende bedrijven met toename investeringen	29	33	28	32	29	33
Werkgelegenheid						
Werkgelegenheids-index	99,2	99,6	97,8	99	98,7	99,4
% bedrijven met afname werkgelegenheid	15	15	49	46	16	15
% bedrijven met toename werkgelegenheid	14	14	33	34	15	14

	Bedrijven met minder dan 50 werknemers		Bedrijven vanaf 50 werknemers		Totaal	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Verwachting voor het jaar						
% bedrijven met afname omzet	12	11	13	10	12	11
% bedrijven met toename omzet	26	29	43	48	26	30
% bedrijven met export	13	12	44	42	13	13
% exporterende bedrijven met afname export	12	11	12	10	12	11
% exporterende bedrijven met toename export	32	33	41	43	33	34
% bedrijven met investeringen	56	57	88	89	57	57
% investerende bedrijven met afname investeringen	29	28	25	21	28	27
% investerende bedrijven met toename investeringen	28	29	26	31	28	29
% bedrijven met afname werkgelegenheid	8	9	26	22	9	9
% bedrijven met toename werkgelegenheid	9	11	16	21	9	11
% bedrijven met winst	89	89	92	93	89	89

Cijfers 2003 afkomstig uit ERBO - 2003, index 2003 : 2002 = 100. Cijfers 2004 afkomstig uit ERBO - 2004, index 2004 : 2003 = 100.

De index van omzet en export betreffen nominale cijfers, waarbij nog geen rekening is gehouden met de prijsontwikkeling.

'Bedrijven met toename' en 'bedrijven met afname' tellen, tezamen met het niet vermelde percentage 'gelijkblijvende bedrijven', op tot 100.

Verwachting voor het jaar 2004 betreft de in 2003 uitgesproken verwachtingen voor 2004. Verwachting voor het jaar 2005 betreft de in 2004 uitgesproken verwachtingen voor 2005.

TABEL 4.2 LANDBOUW EN VISSERIJ

	Bedrijven met minder dan 50 werknemers		Bedrijven vanaf 50 werknemers		Totaal	
	2003	2004	2004	2004	2003	2004
Ontwikkeling						
Omzet						
Omzet-index totaal	100,0	97,3	99,8	104,4	100,0	98,4
Omzet-index binnenland	99,8	96,5	100,9	102,1	99,9	97,1
% bedrijven met afname omzet	23	30	32	19	23	30
% bedrijven met toename omzet	18	14	25	38	19	14
Export						
Export-index	101,0	101,5	98,8	106,9	100,2	103,4
% exportaandeel in de omzet	14	16	48	48	18	22
% bedrijven met export	12	12	40	56	12	12
% exporterende bedrijven met afname export	28	34	32	41	28	34
% exporterende bedrijven met toename export	42	36	57	51	42	36
Bedrijfsresultaat						
% bedrijven met winst	78	71	82	75	78	71
% bedrijven met afname bedrijfsresultaat	29	35	47	42	29	35
% bedrijven met toename bedrijfsresultaat	25	21	19	33	25	21
% bedrijven met voldoende rendement	58	48	57	54	58	48
Investerings						
% bedrijven met investeringen	66	64	94	90	66	65
% investerende bedrijven met afname investeringen	35	35	29	36	35	35
% investerende bedrijven met toename investeringen	26	28	34	32	26	28
Werkgelegenheid						
Werkgelegenheids-index	100,0	100,6	99,1	102,2	99,9	100,8
% bedrijven met afname werkgelegenheid	10	9	45	42	11	9
% bedrijven met toename werkgelegenheid	10	9	36	40	11	9

	Bedrijven met minder dan 50 werknemers		Bedrijven vanaf 50 werknemers		Totaal	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Verwachting voor het jaar						
% bedrijven met afname omzet	15	19	28	7	15	19
% bedrijven met toename omzet	20	18	28	42	20	18
% bedrijven met export	12	12	39	56	12	12
% exporterende bedrijven met afname export	15	12	3	11	14	12
% exporterende bedrijven met toename export	24	32	46	52	24	32
% bedrijven met investeringen	65	60	91	94	65	60
% investerende bedrijven met afname investeringen	31	34	37	24	31	33
% investerende bedrijven met toename investeringen	23	21	17	27	23	21
% bedrijven met afname werkgelegenheid	8	9	40	29	8	9
% bedrijven met toename werkgelegenheid	6	5	11	17	6	5
% bedrijven met winst	84	77	78	95	84	78

Cijfers 2003 afkomstig uit ERBO - 2003, index 2003 : 2002 = 100. Cijfers 2004 afkomstig uit ERBO - 2004, index 2004 : 2003 = 100.

De index van omzet en export betreffen nominale cijfers, waarbij nog geen rekening is gehouden met de prijsontwikkeling.

'Bedrijven met toename' en 'bedrijven met afname' tellen, tezamen met het niet vermelde percentage 'gelijkblijvende bedrijven', op tot 100.

Verwachting voor het jaar 2004 betreft de in 2003 uitgesproken verwachtingen voor 2004. Verwachting voor het jaar 2005 betreft de in 2004 uitgesproken verwachtingen voor 2005.

INDUSTRIE

TABEL 4.3 INDUSTRIE

	Bedrijven met minder dan 50 werknemers		Bedrijven vanaf 50 werknemers		Totaal	
	2003	2004	2004	2004	2003	2004
Ontwikkeling						
Omzet						
Omzet-index totaal	98,6	101,5	99,2	103,2	99,0	102,7
Omzet-index binnenland	98,3	101	99,7	102,3	99,2	101,8
% bedrijven met afname omzet	30	23	37	22	31	23
% bedrijven met toename omzet	20	25	27	43	21	27
Export						
Export-index	99,6	103,2	98,7	104	98,8	103,9
% exportaandeel in de omzet	21	23	53	52	45	44
% bedrijven met export	30	30	80	79	34	34
% exporterende bedrijven met afname export	38	33	43	27	39	32
% exporterende bedrijven met toename export	42	46	37	50	41	47
Bedrijfsresultaat						
% bedrijven met winst	78	79	75	82	78	79
% bedrijven met afname bedrijfsresultaat	32	26	39	28	32	26
% bedrijven met toename bedrijfsresultaat	27	34	36	49	28	35
% bedrijven met voldoende rendement	57	58	47	52	56	57
Investerings						
% bedrijven met investeringen	63	63	93	95	66	65
% investerende bedrijven met afname investeringen	38	31	38	28	38	31
% investerende bedrijven met toename investeringen	28	34	29	38	28	35
Werkgelegenheid						
Werkgelegenheids-index	98,4	99,8	96,7	98,3	97,4	98,9
% bedrijven met afname werkgelegenheid	21	19	54	50	24	21
% bedrijven met toename werkgelegenheid	17	17	30	32	18	18

	Bedrijven met minder dan 50 werknemers		Bedrijven vanaf 50 werknemers		Totaal	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Verwachting voor het jaar						
% bedrijven met afname omzet	11	9	12	9	11	9
% bedrijven met toename omzet	28	32	45	51	30	33
% bedrijven met export	30	30	80	79	34	34
% exporterende bedrijven met afname export	12	10	10	9	12	10
% exporterende bedrijven met toename export	33	35	46	48	35	37
% bedrijven met investeringen	62	62	94	94	65	65
% investerende bedrijven met afname investeringen	27	26	25	21	27	26
% investerende bedrijven met toename investeringen	28	32	30	35	28	32
% bedrijven met afname werkgelegenheid	10	10	32	27	12	11
% bedrijven met toename werkgelegenheid	10	12	13	17	10	13
% bedrijven met winst	89	90	91	93	89	90

Cijfers 2003 afkomstig uit ERBO - 2003, index 2003 : 2002 = 100. Cijfers 2004 afkomstig uit ERBO - 2004, index 2004 : 2003 = 100.

De index van omzet en export betreffen nominale cijfers, waarbij nog geen rekening is gehouden met de prijsontwikkeling.

'Bedrijven met toename' en 'bedrijven met afname' tellen, tezamen met het niet vermelde percentage 'gelijkblijvende bedrijven', op tot 100.

Verwachting voor het jaar 2004 betreft de in 2003 uitgesproken verwachtingen voor 2004. Verwachting voor het jaar 2005 betreft de in 2004 uitgesproken verwachtingen voor 2005.

BOUWNIJVERHEID

TABEL 4.4 BOUWNIJVERHEID

	Bedrijven met minder dan 50 werknemers		Bedrijven vanaf 50 werknemers		Totaal	
	2003	2004	2004	2004	2003	2004
Ontwikkeling						
Omzet						
Omzet-index totaal	96,1	99,7	97,7	98,2	96,8	99,1
Omzet-index binnenland	96,0	99,8	97,7	98,2	96,8	99,1
% bedrijven met afname omzet	28	23	38	36	28	24
% bedrijven met toename omzet	13	14	24	28	13	15
Export						
Export-index	-	-	-	-	-	-
% exportaandeel in de omzet	-	-	-	-	-	-
% bedrijven met export	-	-	-	-	-	-
% exporterende bedrijven met afname export	-	-	-	-	-	-
% exporterende bedrijven met toename export	-	-	-	-	-	-
Bedrijfsresultaat						
% bedrijven met winst	86	84	88	83	86	84
% bedrijven met afname bedrijfsresultaat	30	27	44	46	30	28
% bedrijven met toename bedrijfsresultaat	20	23	29	26	20	23
% bedrijven met voldoende rendement	69	67	57	53	68	66
Investeringsen						
% bedrijven met investeringen	62	63	87	86	63	63
% investerende bedrijven met afname investeringen	34	28	35	29	34	28
% investerende bedrijven met toename investeringen	23	27	18	20	23	27
Werkgelegenheid						
Werkgelegenheids-index	99,2	98,9	98,2	97,8	98,8	98,5
% bedrijven met afname werkgelegenheid	18	18	48	48	19	19
% bedrijven met toename werkgelegenheid	18	15	32	30	18	15

	Bedrijven met minder dan 50 werknemers		Bedrijven vanaf 50 werknemers		Totaal	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Verwachting voor het jaar						
% bedrijven met afname omzet	14	11	19	14	14	11
% bedrijven met toename omzet	14	18	26	33	15	18
% bedrijven met export	-	-	-	-	-	-
% exporterende bedrijven met afname export	-	-	-	-	-	-
% exporterende bedrijven met toename export	-	-	-	-	-	-
% bedrijven met investeringen	60	61	87	86	62	62
% investerende bedrijven met afname investeringen	27	24	23	18	26	23
% investerende bedrijven met toename investeringen	22	23	16	19	22	23
% bedrijven met afname werkgelegenheid	9	7	22	20	9	8
% bedrijven met toename werkgelegenheid	8	10	13	16	8	10
% bedrijven met winst	90	90	92	90	91	90

Cijfers 2003 afkomstig uit ERBO - 2003, index 2003 : 2002 = 100. Cijfers 2004 afkomstig uit ERBO - 2004, index 2004 : 2003 = 100.

De index van omzet en export betreffen nominale cijfers, waarbij nog geen rekening is gehouden met de prijsontwikkeling.

'Bedrijven met toename' en 'bedrijven met afname' tellen, tezamen met het niet vermelde percentage 'gelijkblijvende bedrijven', op tot 100.

Verwachting voor het jaar 2004 betreft de in 2003 uitgesproken verwachtingen voor 2004. Verwachting voor het jaar 2005 betreft de in 2004 uitgesproken verwachtingen voor 2005.

GROOTHANDEL

TABEL 4.5 GROOTHANDEL

Ontwikkeling	Bedrijven met minder dan 50 werknemers		Bedrijven vanaf 50 werknemers		Totaal	
	2003	2004	2004	2004	2003	2004
Omzet						
Omzet-index totaal	99,4	101	99,6	102,3	99,5	101,6
Omzet-index binnenland	99,1	100,5	99,9	102	99,5	101,1
% bedrijven met afname omzet	30	25	34	21	30	25
% bedrijven met toename omzet	21	29	26	37	21	30
Export						
Export-index	100,0	102,9	98,9	102,9	99,5	102,9
% exportaandeel in de omzet	32	23	32	27	32	25
% bedrijven met export	40	38	62	61	41	39
% exporterende bedrijven met afname export	37	32	43	29	37	32
% exporterende bedrijven met toename export	39	45	35	46	39	45
Bedrijfsresultaat						
% bedrijven met winst	79	82	86	90	80	83
% bedrijven met afname bedrijfsresultaat	33	26	34	25	33	26
% bedrijven met toename bedrijfsresultaat	28	35	41	49	28	35
% bedrijven met voldoende rendement	58	61	57	64	58	62
Investerings						
% bedrijven met investeringen	58	62	90	93	59	63
% investerende bedrijven met afname investeringen	36	27	30	24	35	27
% investerende bedrijven met toename investeringen	30	35	33	33	30	35
Werkgelegenheid						
Werkgelegenheids-index	99,2	100,3	98,4	98,7	98,9	99,8
% bedrijven met afname werkgelegenheid	16	14	47	48	17	15
% bedrijven met toename werkgelegenheid	14	17	35	34	15	18

Verwachting voor het jaar	Bedrijven met minder dan 50 werknemers		Bedrijven vanaf 50 werknemers		Totaal	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
% bedrijven met afname omzet	12	9	9	7	12	9
% bedrijven met toename omzet	33	38	50	57	34	39
% bedrijven met export	40	39	61	61	41	40
% exporterende bedrijven met afname export	11	10	12	10	11	10
% exporterende bedrijven met toename export	32	33	36	41	33	33
% bedrijven met investeringen	56	62	90	94	57	63
% investerende bedrijven met afname investeringen	28	25	25	22	28	25
% investerende bedrijven met toename investeringen	27	31	26	29	27	31
% bedrijven met afname werkgelegenheid	9	7	24	19	9	8
% bedrijven met toename werkgelegenheid	10	15	16	22	11	15
% bedrijven met winst	88	91	96	96	89	91

Cijfers 2003 afkomstig uit ERBO - 2003, index 2003 : 2002 = 100. Cijfers 2004 afkomstig uit ERBO - 2004, index 2004 : 2003 = 100.

De index van omzet en export betreffen nominale cijfers, waarbij nog geen rekening is gehouden met de prijsontwikkeling.

'Bedrijven met toename' en 'bedrijven met afname' tellen, tezamen met het niet vermelde percentage 'gelijkblijvende bedrijven', op tot 100.

Verwachting voor het jaar 2004 betreft de in 2003 uitgesproken verwachtingen voor 2004. Verwachting voor het jaar 2005 betreft de in 2004 uitgesproken verwachtingen voor 2005.

DETAILHANDEL

TABEL 4.6 DETAILHANDEL

Ontwikkeling	Bedrijven met minder dan 50 werknemers		Bedrijven vanaf 50 werknemers		Totaal	
	2003	2004	2004	2004	2003	2004
Omzet						
Omzet-index totaal	99,4	98,7	101,3	100,1	99,6	98,8
Omzet-index binnenland	99,4	98,7	101,7	100	99,6	98,8
% bedrijven met afname omzet	33	33	27	30	33	33
% bedrijven met toename omzet	19	16	31	25	19	16
Export						
Export-index	-	-	-	-	-	-
% exporttaandeel in de omzet	-	-	-	-	-	-
% bedrijven met export	-	-	-	-	-	-
% exporterende bedrijven met afname export	-	-	-	-	-	-
% exporterende bedrijven met toename export	-	-	-	-	-	-
Bedrijfsresultaat						
% bedrijven met winst	84	81	85	82	84	81
% bedrijven met afname bedrijfsresultaat	33	33	31	40	33	33
% bedrijven met toename bedrijfsresultaat	22	23	41	39	22	23
% bedrijven met voldoende rendement	61	55	55	51	61	55
Investeringsen						
% bedrijven met investeringen	50	48	81	81	50	48
% investerende bedrijven met afname investeringen	36	33	30	29	36	33
% investerende bedrijven met toename investeringen	32	35	31	32	32	35
Werkgelegenheid						
Werkgelegenheids-index	100,0	98,7	99,3	97,9	99,9	98,6
% bedrijven met afname werkgelegenheid	11	13	43	48	11	13
% bedrijven met toename werkgelegenheid	11	9	36	30	12	9

Verwachting voor het jaar	Bedrijven met minder dan 50 werknemers		Bedrijven vanaf 50 werknemers		Totaal	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
% bedrijven met afname omzet	12	14	5	12	12	14
% bedrijven met toename omzet	25	27	54	48	25	27
% bedrijven met export	-	-	-	-	-	-
% exporterende bedrijven met afname export	-	-	-	-	-	-
% exporterende bedrijven met toename export	-	-	-	-	-	-
% bedrijven met investeringen	47	46	80	81	47	46
% investerende bedrijven met afname investeringen	33	33	29	25	33	33
% investerende bedrijven met toename investeringen	30	31	30	22	30	31
% bedrijven met afname werkgelegenheid	8	11	25	37	8	11
% bedrijven met toename werkgelegenheid	5	5	12	7	5	5
% bedrijven met winst	90	88	92	92	90	88

Cijfers 2003 afkomstig uit ERBO - 2003, index 2003 : 2002 = 100. Cijfers 2004 afkomstig uit ERBO - 2004, index 2004 : 2003 = 100.

De index van omzet en export betreffen nominale cijfers, waarbij nog geen rekening is gehouden met de prijsontwikkeling.

'Bedrijven met toename' en 'bedrijven met afname' tellen, tezamen met het niet vermelde percentage 'gelijkblijvende bedrijven', op tot 100.

Verwachting voor het jaar 2004 betreft de in 2003 uitgesproken verwachtingen voor 2004. Verwachting voor het jaar 2005 betreft de in 2004 uitgesproken verwachtingen voor 2005.

DIENSTEN

TABEL 4.7 DIENSTEN

	Bedrijven met minder dan 50 werknemers		Bedrijven vanaf 50 werknemers		Totaal	
	2003	2004	2004	2004	2003	2004
Ontwikkeling						
Omzet						
Omzet-index totaal	98,8	100,9	99,7	101,2	99,2	101,1
Omzet-index binnenland	98,6	100,8	99,3	100,7	98,9	100,7
% bedrijven met afname omzet	27	24	31	27	27	24
% bedrijven met toename omzet	21	24	30	33	21	24
Export						
Export-index	100,9	102,9	101,5	103,7	101,2	103,4
% exportaandeel in de omzet	8	7	17	18	12	12
% bedrijven met export	7	7	25	23	8	8
% exporterende bedrijven met afname export	34	34	35	32	34	34
% exporterende bedrijven met toename export	39	44	39	43	39	44
Bedrijfsresultaat						
% bedrijven met winst	83	82	81	85	83	82
% bedrijven met afname bedrijfsresultaat	29	26	37	29	29	26
% bedrijven met toename bedrijfsresultaat	26	30	37	42	26	30
% bedrijven met voldoende rendement	64	62	56	59	63	62
Investerings						
% bedrijven met investeringen	59	61	84	85	59	62
% investerende bedrijven met afname investeringen	35	28	33	26	35	28
% investerende bedrijven met toename investeringen	29	34	28	33	29	34
Werkgelegenheid						
Werkgelegenheids-index	99,0	99,9	98,5	100,3	98,8	100,1
% bedrijven met afname werkgelegenheid	15	15	45	42	16	16
% bedrijven met toename werkgelegenheid	15	16	36	37	15	16

	Bedrijven met minder dan 50 werknemers		Bedrijven vanaf 50 werknemers		Totaal	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Verwachting voor het jaar						
% bedrijven met afname omzet	11	10	13	11	11	10
% bedrijven met toename omzet	27	31	44	49	27	32
% bedrijven met export	8	8	25	23	8	8
% exporterende bedrijven met afname export	12	11	13	11	12	11
% exporterende bedrijven met toename export	38	33	35	37	38	33
% bedrijven met investeringen	58	59	83	85	58	60
% investerende bedrijven met afname investeringen	27	27	24	20	27	26
% investerende bedrijven met toename investeringen	29	29	28	33	29	29
% bedrijven met afname werkgelegenheid	8	8	22	19	9	8
% bedrijven met toename werkgelegenheid	11	14	21	27	11	14
% bedrijven met winst	90	90	93	93	90	90

Cijfers 2003 afkomstig uit ERBO - 2003, index 2003 : 2002 = 100. Cijfers 2004 afkomstig uit ERBO - 2004, index 2004 : 2003 = 100.

De index van omzet en export betreffen nominale cijfers, waarbij nog geen rekening is gehouden met de prijsontwikkeling.

'Bedrijven met toename' en 'bedrijven met afname' tellen, tezamen met het niet vermelde percentage 'gelijkblijvende bedrijven', op tot 100.

Verwachting voor het jaar 2004 betreft de in 2003 uitgesproken verwachtingen voor 2004. Verwachting voor het jaar 2005 betreft de in 2004 uitgesproken verwachtingen voor 2005.

BRANCHE LIJST

TABEL 4.8 BELANGRIJKSTE UITKOMSTEN KLEINBEDRIJF (2-49 WERKZAME PERSONEN)

Branchecode en -omschrijving	aantal		% -groei van de omzet		% -groei van de werkgelegenheid	
	bedrijven	respons	2003	2004	2003	2004
01110 Akkerbouw	626	78	4,9	-1,3	0,3	-1,8
011211 Kweken van groente	1115	167	3,4	-8,0	0,3	4,7
011212 Kweken van champignons	179	25	0,1	4,2	-2,9	-2,0
011213 Kweken van bloembollen, -knollen	787	102	-1,0	-6,8	0,0	1,3
011214 Kweken van snijbloemen	1515	215	0,4	-1,3	-0,1	3,0
011215 Kweken van (pot)planten	1013	150	3,7	-0,8	2,0	4,5
01122 Teelt van boomkwekerijgewassen	952	129	0,8	-2,4	0,2	0,6
0113 Fruitteelt	273	50	4,3	-4,6	2,9	3,2
0121 Fokken, houden van rundvee	1508	168	-1,6	0,1	0,6	-1,1
0123 Fokken, houden van varkens	632	41	-7,3	2,3	-1,1	0,7
0124 Fokken, houden van pluimvee	327	30	-11,7	-8,0	-3,2	1,0
0130 Akker- en/of tuinbouw, veeteelt	800	81	1,5	-0,1	-0,4	0,6
01411 Hoveniersbedrijven	2033	408	-0,4	-1,8	-0,4	-0,5
01412 Diensten voor de akker-, tuinbouw	2766	502	-1,7	-2,2	-0,3	-2,3
05011 Zee-, kustvisserij	281	37	-3,3	-2,2	1,4	-0,6
1421 Zand-, grindwinning	102	44	-6,7	-0,3	-5,0	2,7
151101 Slachthuis, loonslachter, slachterij	191	43	-1,0	4,8	-0,7	2,6
15131 Vervaardiging snacks, kant-en-klaarm.	103	26	7,2	8,4	8,7	16,0
15132 Vervaardiging vleesw., ov. vleesverwerk.	162	47	0,3	3,5	1,3	1,9
1551 Vervaardiging zuivelprodukten	135	35	2,1	4,4	1,5	0,2
1571 Vervaardiging veevoeder	118	38	-6,4	1,7	-3,2	-2,2
158101 Broodfabrieken	104	28	8,1	6,9	2,2	5,6
158102 DH brood, banket (warme bakker)	2307	512	-0,2	0,1	-1,3	-0,8
158103 DH banket (warme banketbakker)	335	90	-1,5	-0,9	-4,2	-5,4
158201 Biscuit-, koek-, banketfabrieken	112	37	-5,3	-4,5	-2,3	-4,6
1730 Textielveredeling	120	37	-3,0	-6,9	-1,8	-4,7
174001 Vervaardiging huishoud-, woningtextiel	194	65	3,0	0,9	-3,6	-4,2
174002 Vervaardiging zeilen, tenten, dekkleden	223	89	-5,1	-7,2	0,8	0,6
1822 Vervaardiging bovenkleding	259	108	-0,8	-1,0	-4,8	-4,7
1920 Vervaardiging lederwaren	123	35	-7,8	-4,2	-2,9	-2,6
20101 Zagen van hout/houtmeel, houtvezel	131	47	-3,5	0,7	-1,6	0,7
20301 Vervaardiging deuren, ramen, kozijnen	478	173	-1,5	1,2	-2,1	2,1
20302 Vervaardiging overig timmerwerk	162	63	-3,1	-0,3	-3,0	-1,0
2040 Vervaardiging houten emballage	103	42	-3,2	1,2	-0,9	-3,7
205101 Vervaardiging lijsten	152	53	-2,9	-3,0	-5,7	-3,7
212 Vervaardiging papier, kartonwaren	163	93	1,4	0,7	1,3	-0,9

DH = Detailhandel

BRANCHE LIJST

VERVOLG TABEL 4.8 BELANGRIJKSTE UITKOMSTEN KLEINBEDRIJF (2-49 WERKZAME PERSONEN)

Branchecode en -omschrijving	aantal		% -groei van de omzet		% -groei van de werkgelegenheid	
	bedrijven	respons	2003	2004	2003	2004
2211 Uitgeverijen van boeken	524	112	-0,6	-3,4	-0,2	0,4
2212 Uitgeverijen van dagbladen	244	40	-4,9	3,4	-3,9	4,7
2213 Uitgeverijen van tijdschriften	435	77	2,5	1,2	3,1	2,5
22221 Drukkerijen van boeken	166	44	0,1	-1,8	-4,4	-3,6
22223 Drukkerijen van reclame	520	135	1,5	1,5	4,2	-3,4
222261 Handelsdrukkerij (zonder zwaartepunt)	1104	284	-4,4	-0,2	-4,3	-3,6
222262 Kopieerinstallaties, lichtdrukkerijen	314	65	-3,0	0,0	-3,3	0,0
2223 Grafische afwerking	205	62	-3,5	-0,1	-2,9	-1,8
222401 Grafische reproductie	208	53	-3,4	0,1	-5,1	-2,6
241 Vervaardiging basischemicaliën	201	80	-1,7	8,8	-1,3	0,0
2430 Vervaardiging verf, lak, vernis, inkt,	74	29	-5,8	2,7	-8,9	-2,7
244 Vervaardiging farmaceutische producten	91	37	5,8	3,1	0,8	3,7
245 Vervaardiging reinigingsmid., parfums,	105	42	0,7	3,2	1,3	2,0
246 Vervaardiging overige chemische prod.	98	29	-0,4	6,2	-0,4	1,8
251 Vervaardiging producten van rubber	73	25	-0,1	5,6	-1,1	0,4
252 Vervaardiging producten van kunststof	719	313	3,5	3,3	2,5	-1,4
261 Vervaardiging glas, glaswerk	197	67	-3,3	-4,0	-0,5	-4,0
26611 Vervaardiging betonprod. voor de bouw	191	70	-8,0	0,8	-3,3	1,0
2663 Vervaardiging stortklare beton	152	57	-5,2	-3,9	-4,3	-3,7
2670 Natuursteenbewerking	263	90	-1,0	3,9	-0,5	3,9
2811 Vervaardiging metalen constructiewerken	1234	265	-1,7	1,7	-1,9	-0,8
2812 Vervaardiging metalen ramen, deuren,	152	44	-10,2	-1,4	-7,3	0,9
2840 Smeden, persen, stampen, profielwalsen	333	62	-1,0	7,7	-3,0	2,9
2851 Oppervlaktebehandeling	646	129	-2,2	2,4	-3,5	0,5
285201 Bankwerkerijen, gereedschapslipperijen	645	105	-3,1	4,9	-3,9	-0,5
285202 Lasinstallaties	708	120	-2,7	-4,9	-4,9	1,5
2862 Vervaardiging gereedschap	241	47	-2,7	5,0	-5,3	2,0
287 Vervaardiging overige metaalproducten	318	71	2,1	4,8	-2,0	3,0
2911 Vervaardiging/revisie motoren, turbines	175	40	5,4	-4,5	-0,3	-1,1
2912 Vervaardiging pompen, compressoren	148	40	-2,5	-3,4	-4,7	-1,1
2922 Vervaardiging hijs-, hef-, transportwerk	249	71	-1,6	-4,6	0,6	-1,3
2923 Vervaardiging mach. industr. koeltechn.,	334	85	1,6	1,5	0,7	1,3
292404 Vervaardiging machines, app. alg. gebr.	284	71	0,1	5,3	-2,7	-1,3
293201 Vervaardiging landbouwmach., -werktuigen	204	49	-2,4	-6,6	-1,9	-3,0
293202 Rep. landbouwmachines, -werktuigen	519	108	-3,9	-0,4	0,7	-3,2
2953 Vervaardiging mach. voedingsindustrie	170	54	-1,3	2,5	0,9	0,5
2956 Vervaardiging mach. kunststofindustrie	226	63	-4,7	0,5	-3,7	1,5

BRANCHE LIJST

VERVOLG TABEL 4.8 BELANGRIJKSTE UITKOMSTEN KLEINBEDRIJF (2-49 WERKZAME PERSONEN)

Branchecode en -omschrijving	aantal		% -groei van de omzet		% -groei van de werkgelegenheid		
	bedrijven	respons	2003	2004	2003	2004	
3110	Vervaardiging electromotoren, generator	145	41	-4,9	-0,1	2,8	-0,5
3150	Vervaardiging lampen, buizen, verlichting	188	44	-5,8	-1,9	-5,6	-7,4
3210	Vervaardiging elektrische componenten	133	39	-11,2	5,5	-1,9	8,9
33101	Tandtechnische bedrijven	630	203	1,2	-0,6	-1,6	0,9
33102	Vervaardiging medische apparaten	418	107	3,0	1,0	4,0	2,2
3320	Vervaardiging meet-, regel-, controleapp	313	92	-4,2	6,7	-6,6	2,0
34201	Carrosseriebouw	234	100	-2,1	3,2	-2,2	-0,1
34202	Vervaardiging aanhangwagens, opleggers	133	32	-7,3	0,5	-3,9	2,2
351101	Bouw, rep. schepen, booreilanden ed	240	64	0,6	0,5	-1,4	0,1
3512	Bouw, rep. sport-, recreatievaartuigen	523	143	5,8	-2,1	-0,7	-0,9
361101	Vervaardiging zitmeubels	381	105	-3,8	-2,0	-3,7	-2,5
361102	Stofferen van meubels	375	98	-0,2	-2,2	-2,6	1,5
36121	Interieurbouw	689	188	-4,4	2,1	-2,7	-0,8
36122	Vervaardiging bedrijfsmeubels	141	57	-3,0	6,7	-5,4	-4,5
362202	Vervaardiging gouden, zilveren sieraden	195	47	-6,9	-0,1	-6,2	-3,8
3650	Vervaardiging spellen, speelgoed	102	32	0,2	3,0	7,0	-5,7
366	Vervaardiging overige goederen	144	29	-5,8	-0,7	-4,8	-2,2
45111	Slopen van bouwwerken	323	42	-2,0	-0,6	0,0	2,4
45112	Grondverzet	882	127	-7,1	-3,4	-1,9	-1,7
452111	Algemene burgerlijke, utiliteitsbouw	6972	1165	-2,9	0,8	-0,6	-1,9
452112	Klussenbedrijven	1049	94	0,0	-2,8	0,0	-4,1
45213	Leggen van kabels, buizen	288	32	-3,4	-13,1	-3,5	-5,0
4522	Dakdekken, bouwen dakconstructies	988	125	-2,9	-2,2	1,8	2,0
45231	Aanleg (spoor)wegen, luchth., sportv.	747	147	-6,2	3,8	-5,9	-1,9
45232	Stratenmaken	991	84	-4,9	0,4	-4,5	-1,8
4525	Overig gespecialiseerd werk in de bouw	2175	275	-5,0	2,1	-0,8	2,0
453101	Elektrotechn. bouwinstall. (sterkstroom)	1688	275	-4,1	-2,8	-1,2	-0,5
453102	Elektrotechn. bouwinstall. (zwakstroom)	363	50	-5,7	-6,8	0,3	-0,2
453103	Ov. elektrotechn. bouwinstall.	555	63	-1,9	7,6	-1,8	0,2
4532	Isolatiewerkzaamheden	302	43	-5,3	-4,6	3,2	-7,0
45331	Loodgieterswerk, install. sanitair	2657	371	-2,6	-2,5	0,2	-1,1
45332	Install. c.v.-, luchtbehandelingsapp.	1163	171	-1,5	0,1	0,1	1,6
4541	Stukadoren	960	94	-3,3	0,7	-1,1	-1,7
4542	Timmeren	2685	240	-5,0	-1,2	-2,3	-2,8
4543	Tegelzetten	1752	165	-4,9	-1,8	-0,7	-2,6
4544	Schilderen, glaszetten	3707	482	-2,7	-4,1	-0,7	-1,3
4550	Verhuur bouw-, sloopmach. met personeel	331	53	-5,8	2,8	1,3	0,0

BRANCHE LIJST

VERVOLG TABEL 4.8 BELANGRIJKSTE UITKOMSTEN KLEINBEDRIJF (2-49 WERKZAME PERSONEN)

Branchecode en -omschrijving	aantal bedrijven		% -groei van de omzet		% -groei van de werkgelegenheid	
	2004	2004	2003	2004	2003	2004
501041 GH, TH personenauto's	746	67	0,6	1,1	0,3	6,8
501042 DH nieuwe personenauto's	1793	241	-1,2	-2,4	0,9	-0,5
501043 DH gebruikte personenauto's	1397	121	-1,1	-2,8	-1,0	0,3
501044 Reparatie personenauto's	5055	604	-1,3	-1,2	0,4	-1,4
502042 Autoplaatwerkerijen, -spuiterijen	901	145	-0,4	-1,8	0,1	-5,6
502053 Autowasserijen	480	32	-1,1	-0,7	-2,9	-1,5
50301 GH, TH auto-onderdelen, -access.	1049	125	1,3	0,3	1,2	1,3
504021 DH motorfietsen	278	37	-2,5	-5,6	0,4	0,9
505002 Benzinstations (met winkel)	1774	121	-0,4	-2,0	2,9	-0,4
5121 GH granen, zaden, veevoeders	937	131	-1,9	1,1	4,3	1,2
5122 GH bloemen, planten	1706	165	0,5	-1,4	-1,2	2,2
51231 GH levend vee	632	64	2,6	-1,4	0,6	-3,4
5131 GH groenten, fruit, aardappelen	797	113	-1,6	-4,1	-0,5	3,2
5132 GH vlees, pluimvee, wild, gevogelte	597	73	-0,5	-1,1	-0,6	-1,2
5133 GH zuivelprod., eieren, spijsoliën, -vet	312	37	-2,1	-0,4	-7,9	-0,2
5134 GH dranken	485	67	4,9	-3,2	0,9	-2,7
51382 GH vis, schaal-, weekdieren	326	49	1,8	2,9	-0,3	-1,0
5139 GH voedings-, genotmidd. alg. assortimen	522	65	0,3	-3,4	-0,9	-5,1
5142 GH kleding, schoeisel, mode-artikelen	1817	152	3,1	4,1	0,5	2,0
5143 GH elektr. huish. app., audio, video app	989	101	1,3	1,8	-2,7	2,6
5144 GH glas-, porselein-, aardewerk, behang	435	60	1,2	2,9	-7,7	2,1
5145 GH parfums, cosmetica	308	35	4,4	-2,3	4,3	0,0
5146 GH farma-prod., medische, tandheelk. app	938	111	4,2	3,3	4,1	4,8
5147 Gespec. GH ov. non-food consumentenart.	3838	453	-0,9	-0,5	-1,4	-0,7
5151 GH vaste brandstoffen, minerale olieprod	396	56	-1,4	0,9	-1,4	0,3
5152 GH metalen, metaalertsen	496	75	-1,7	12,9	-0,7	-1,7
5153 GH hout, bouwmaterialen	3805	529	-1,7	0,0	-1,7	-1,6
5154 GH ijzer-, metaalwaren, verwarmingsapp.	900	111	-2,3	2,3	-2,3	0,2
5155 GH chemische producten	552	95	0,9	2,5	-0,9	0,8
5157 GH afval, schroot	809	111	1,5	4,3	0,0	-1,4
5181 GH gereedschapswerktuigen	534	78	-7,3	0,7	-4,3	-1,8
5182 GH machines voor de bouw	303	41	-7,9	-7,1	-1,6	0,4
5184 GH computers, -randapparatuur ed	2006	190	-4,2	-0,4	-0,7	-1,1
51851 GH kantoomachines	269	46	-3,8	2,8	-1,1	3,3
51852 GH kantoormeubels	277	40	-9,6	-4,1	-7,9	-2,1
5186 GH electromotoren ea install.materiaal	1564	177	0,8	1,6	-3,5	4,5
5187 GH ov. machines, app. voor industrie,	2673	372	-4,2	2,7	-1,0	0,9
5188 GH landbouwmach.,-werktuigen,-tractoren	694	100	-1,2	-7,6	0,9	-1,8
5191 Overige gespecialiseerde GH	1881	238	2,3	0,6	0,9	-0,6

GH = Groothandel
 TH = Tussenhandel
 DH = Detailhandel

BRANCHE LIJST

VERVOLG TABEL 4.8 BELANGRIJKSTE UITKOMSTEN KLEINBEDRIJF (2-49 WERKZAME PERSONEN)

Branchecode en -omschrijving	aantal		% -groei van de omzet		% -groei van de werkgelegenheid	
	bedrijven	respons	2003	2004	2003	2004
521101 Kruideniers (bediening)	224	29	-0,3	-0,6	-3,3	-4,9
521102 Supermarkten	3686	428	2,0	-1,6	0,8	-5,6
5221 DH aardappelen, groenten, fruit	1187	169	0,0	-3,4	-0,2	0,4
52221 DH vlees, vleeswaren	2567	360	-2,2	0,1	-0,3	-0,2
52222 DH wild, gevogelte	207	31	-8,3	1,4	2,4	-0,6
5223 DH vis	502	73	2,7	-0,1	2,3	0,8
522411 DH brood, banket (koude bakker)	611	74	0,9	1,6	-3,7	3,1
52242 DH chocolade, suikerwerk	280	33	-1,8	-1,5	-2,7	-6,0
5225 DH dranken	982	129	-2,4	-3,4	-1,3	-1,7
5226 DH tabaksproducten	924	138	-0,5	-4,1	1,8	-0,6
52271 DH kaas	357	68	-0,6	-1,6	-0,4	-2,9
52272 DH reformartikelen	332	49	2,9	2,2	-0,5	-0,4
52273 DH buitenlandse eetwaren	325	33	-3,1	-1,1	2,6	1,5
52274 DH ov.gespec.voedings-,genotmidd.	376	47	-2,2	-1,5	1,3	2,5
5231 Apotheken	1465	94	-0,3	-0,1	3,6	1,1
523211 DH drogisterij-artikelen	2618	116	2,4	0,0	0,2	-3,2
52421 DH herenbovenkleding	1493	95	1,0	-1,5	0,1	-0,7
524221 DH damesbovenkleding	2994	175	-2,5	0,6	1,0	0,6
524241 DH dames-, herenbovenkleding	3104	179	-1,7	-0,2	-0,2	0,8
52425 DH onderkleding, foundations ed	593	35	1,4	-1,9	3,1	7,5
52431 DH schoeisel	2337	114	2,0	2,0	0,5	1,6
5244 DH meubels	2341	148	-3,3	-1,9	-1,6	-3,6
52442 DH woningtextiel	704	49	-4,5	-2,9	-0,3	0,4
52444 DH woninginrichting art. alg. ass.	1155	86	-6,1	-5,3	-3,0	0,8
52447 DH huishoudelijke art. alg. ass.	1112	41	-0,3	-2,1	0,7	-3,3
5245 DH witgoed, bruingoed, geluidsdragers	2025	148	-1,9	-0,4	-0,5	-2,0
52461 DH ijzerwaren, gereedschappen	570	36	-2,7	-1,6	2,5	0,1
52462 DH verf, verfwaren	545	36	-4,8	-0,4	-0,2	4,0
52465 DH keukens	629	37	-8,4	-0,5	-4,8	1,7
52468 Bouwmarkt ea DH bouwmat. alg. ass.	1185	97	2,1	0,8	0,5	0,1
52473 DH boeken, tijdschr., kantoorart. ed	802	55	-1,6	0,8	-1,5	2,2
52481 DH fotografische artikelen	789	42	-1,5	4,3	-4,9	-8,1
52482 DH optische artikelen	1551	91	0,6	-1,3	2,2	-0,2
524831 DH juweliersartikelen	1236	76	-1,3	-1,2	-3,3	-0,7
52485 DH fietsen	1507	109	0,0	-4,2	2,9	0,2
524871 DH sport-, kampeerart. alg. ass.	748	51	1,5	-3,1	-1,0	-4,5
524911 DH bloemen, planten	2538	150	-4,3	-1,1	-0,8	-5,4
52492 Tuincentra	578	49	2,1	-2,7	-0,8	-1,2
524933 DH dieren, dierbenodigdheden	878	48	-2,7	1,1	-5,6	-0,3
52495 DH speelgoed	706	33	0,0	-3,6	-0,1	0,9

DH = Detailhandel

BRANCHE LIJST

VERVOLG TABEL 4.8 BELANGRIJKSTE UITKOMSTEN KLEINBEDRIJF (2-49 WERKZAME PERSONEN)

Branchecode en -omschrijving	aantal		% -groei van de omzet		% -groei van de werkgelegenheid	
	bedrijven	respons	2003	2004	2003	2004
55101 Hotel-restaurants	1359	158	-4,3	-1,0	-4,4	-2,8
55102 Hotels, pensions, conf. oorden	726	57	-6,7	-4,2	-2,8	-2,8
5522 Kampeertreinen	1102	168	2,1	-1,3	2,0	0,3
5523 Vakantiehuisjes, -bungalowparken ed	415	56	2,8	-1,0	0,8	-4,0
553011 Nederlandse restaurants	4545	412	-4,3	-1,8	-3,4	-2,0
553012 Chinees-Indische restaurants	2262	181	-3,1	-0,4	-2,5	3,0
553013 Franse restaurants	411	47	-7,4	-3,1	-2,0	-5,3
553014 Italiaanse restaurants	962	60	-3,5	-2,4	-2,9	-4,5
553022 Cafeteria's, snackbars	3764	291	0,1	-0,8	-0,5	-2,4
553023 Lunchrooms	537	34	-4,1	-4,3	-4,8	1,3
554001 Cafés ed	6845	517	-2,2	-2,3	0,1	0,8
554005 Koffiehuizen ed	587	31	-0,2	0,1	3,6	1,3
5552 Catering	892	58	-2,9	2,4	-1,5	1,3
6022 Ongeregeld personenvervoer taxi	1426	180	-0,4	0,9	0,8	0,7
6023 Ongeregeld personenvervoer autobus	191	32	1,4	-0,9	0,8	-0,7
60241 Verhuisvervoer	267	47	-4,5	-1,7	-2,7	-3,9
602421 Vrachtauto-, afhaal-, besteldienst	767	131	-0,5	2,8	0,6	1,2
602423 Overig goederenvervoer over de weg	4819	911	0,1	1,4	1,0	-0,2
6110 Zeevaart	340	36	1,9	-2,4	-2,5	-6,9
61201 Vrachtvaart (binnenvaart)	2287	238	-2,4	-1,2	-0,3	0,7
61204 Passagiersvaart, veerdienst(binnenvaart)	370	39	-1,0	0,3	0,0	-3,9
6311 Laad-, los-, overslagactiviteiten	243	52	-3,5	4,7	0,9	2,8
6312 Opslag	517	94	6,0	1,7	-5,2	1,9
63301 Reisorganisatie	435	61	-4,6	9,6	0,4	0,4
63302 Reisbemiddeling	1769	167	-5,3	1,8	-3,2	1,0
63401 Tussenpersonen goederenvervoer	1542	218	1,6	2,4	1,8	0,8
64122 Koeriersdiensten	823	98	-0,4	3,3	-7,4	-0,4
7011 Projectontwikkeling	710	128	-4,8	1,9	-1,1	0,5
7012 Handel in onroerend goed	934	135	-0,5	-6,8	-3,6	-1,9
7031 Bem. handel/(ver)huur o.g	3550	825	-2,9	-0,2	-0,1	-0,7
7132 Verhuur bouwmachines, -werktuigen	444	37	-2,6	1,0	-0,7	2,3
71401 Videotheken	575	35	1,5	-5,5	-2,0	1,4
7221 Uitgeverijen van software	869	97	0,0	10,0	0,0	2,4
7222 Systeemontwikkeling-, programmeerdienst	4025	518	1,6	3,8	-1,3	5,5

BRANCHE LIJST

VERVOLG TABEL 4.8 BELANGRIJKSTE UITKOMSTEN KLEINBEDRIJF (2-49 WERKZAME PERSONEN)

Branchecode en -omschrijving	aantal		% -groei van de omzet		% -groei van de werkgelegenheid		
	bedrijven	respons	2003	2004	2003	2004	
7411	Rechtskundige dienstverlening	1144	87	3,1	3,9	3,4	4,5
74121	Registeraccountants	714	116	3,9	-0,2	1,2	-0,8
74122	Accountants, administratieconsulenten	864	107	1,2	1,5	-0,2	0,9
74123	Boekhoudbureaus	2746	171	1,9	1,8	3,5	-1,0
7413	Markt-, opinie-onderzoekbureaus	834	45	-2,4	5,5	-8,7	-0,8
74141	Organisatie-adviesbureaus	5380	253	-2,5	2,1	-4,8	-2,4
741432	Overige economische adviesbureaus	1138	55	-1,1	3,2	1,5	4,4
742011	Architectenbureaus	1190	127	-5,7	1,0	-4,1	-2,6
742012	Advies/ontwerp voor de bouw	1678	150	-2,9	-2,3	-2,1	-1,6
74202	Advies/ontwerp planologisch, stedenbouw	512	50	-9,5	-3,6	-2,3	1,0
74203	Advies/ontwerp grond-, weg-, waterbouw	341	46	2,9	-6,7	-1,8	-6,5
74204	Advies/ontwerp elektrotechn., telematica	867	82	-7,7	3,7	-4,3	3,2
74205	Advies/ontwerp werktuig-, machinebouw	765	78	-7,7	3,7	-13,2	1,5
74401	Reklame-ontwerp-, -adviesbureaus	3748	205	-0,3	0,5	1,8	-0,1
744024	Overige reklamediensten	400	28	3,1	2,6	-0,1	-5,2
74501	Uitzendbureaus	3528	184	-3,6	-0,5	-1,6	-7,8
745032	Werven, selecteren van personeel	529	29	-7,7	-6,2	-8,3	-4,0
7460	Beveiliging, opsporing	525	47	5,0	1,5	10,2	-3,3
747011	Glazenwasserijen	500	51	-0,8	-2,4	-1,0	1,8
747012	Schoonmaakbedrijven gebouwen	2588	215	2,7	-1,1	3,0	1,4
74811	Fotografie	783	48	-2,5	3,8	-0,9	-5,6
9002	Afvalbehandeling	322	80	-0,5	6,6	-2,3	-1,9
9003	Sanering van milieuverontreiniging	194	37	4,2	-1,1	5,8	-0,8
92111	Producenten (video)films	725	53	1,8	3,5	-0,9	13,2
92323	Dienstverl., organisatie tbv cultuur	990	113	-2,7	-4,8	-4,9	1,4
92331	Kermisattracties	448	27	-2,5	-6,1	-0,4	-9,5
92341	Dansscholen	241	33	-1,3	-0,7	-1,8	-1,1
926252	Maneges	1181	174	-4,0	5,0	3,4	-0,2
92644	Jachthavens	222	39	2,2	0,1	2,1	3,2
92653	Sportschool (excl. zeil-, surfschool)	374	60	3,5	1,8	5,3	6,8
92721	Expl. amusements-, speelautomaten	385	67	1,7	-0,2	-3,7	0,8
93011	Wasserijen, linnenverhuur	214	39	0,0	-0,4	-1,7	-1,8
93012	Chemische wasserijen, ververijen	365	45	-1,5	-1,2	-5,2	-4,2
930211	Herenkappers	337	42	-0,2	0,7	-1,7	-0,3
930212	Dameskappers	995	115	-0,4	-0,4	0,2	-2,3
930213	Dames-, herenkappers (gecombineerd)	4847	589	0,5	-0,3	0,1	-0,3
930221	Schoonheidsverzorging, manicures	643	70	-2,6	-2,6	1,3	-5,9
93031	Uitvaartverzorging	445	49	2,1	-0,7	1,6	1,8
93040	Sauna's, zonnebanken, massagesalons, ed	497	52	0,1	1,4	-4,0	-0,4
930405	Fitnesscentra	655	71	3,6	4,2	6,0	5,6

BELANGRIJKSTE UITKOMSTEN NAAR 29 ERBO-BEDRIJFSKLASSEN

TABEL 4.9.1 BELANGRIJKSTE UITKOMSTEN NAAR 29 ERBO-BEDRIJFSKLASSEN

Bedrijfsklasse	Nominale	Reële	Nominale	Reële	Nominale	Reële	Werkgelegen- heidsindex
	omzetindex binnenland	omzetindex binnenland	exportindex 2004	exportindex 2004	omzetindex totaal	omzetindex totaal	
(2002 = 100)	2004	2004	2004	2004	2004	2004	2004
1 Landbouw en visserij	97.1	96.6	103.4	102.9	98.4	97.9	100.8
2 Delfstoffenwinning	109.7	114.0	91.7	95.2	100.0	103.8	100.8
3 Voedings- en genotmiddelenindustrie	101.9	97.2	99.6	97.6	100.9	97.4	98.9
4 Textiel- en lederwarenindustrie	99.0	99.0	96.7	97.0	98.1	98.2	94.4
5 Houtindustrie	101.3	101.3	100.2	100.0	101.2	101.2	99.3
6 Bouwmaterialen- en glasindustrie	98.7	98.7	100.8	100.6	99.0	99.0	98.7
7 Papier- en kartonindustrie	100.3	102.1	103.0	104.3	101.6	103.1	98.5
8 Uitgeverijen en drukkerijen	100.1	101.9	103.6	104.9	100.3	102.0	97.5
9 Chemische en kunstof industrie	106.0	100.3	103.4	101.4	104.4	100.9	99.7
10 Basismetalaalindustrie	106.8	98.3	124.7	114.7	115.9	106.6	105.8
11 Metaalproductenindustrie	100.4	97.7	104.6	102.4	101.4	98.8	99.6
12 Machine-industrie	102.2	99.5	104.4	102.2	103.3	100.8	98.5
13 Elektrotechnische en optische industrie	100.0	98.0	107.2	106.0	103.2	101.5	98.6
14 Transportmiddelenindustrie	99.7	98.5	112.3	106.3	107.1	103.0	100.8
15 Overige industrie	99.5	98.5	100.8	102.6	99.8	99.3	97.7
16 Bouwnijverheid	99.1	98.4	-	-	99.1	98.3	98.5
17 Groothandel	101.1	100.1	102.9	100.9	101.6	100.4	99.8
18 Detailhandel food	98.6	100.1	-	-	98.6	100.1	97.2
19 Detailhandel non-food	99.2	100.5	-	-	99.2	100.5	99.1
20 Detailhandel auto's en motoren	98.4	98.1	-	-	98.3	98.1	98.7
21 Horeca	98.8	97.8	-	-	98.8	97.8	99.1
22 Vervoer en communicatie	101.6	100.6	105.0	103.8	102.6	101.5	101.0
23 Dienstverlening t.b.v. vervoer	102.1	101.1	103.1	101.9	102.3	101.3	100.5
24 Zakelijke adviesbureaus	100.9	99.4	100.5	98.0	100.9	99.3	99.5
25 Automatiseringsdiensten	101.7	100.2	104.3	101.8	101.9	100.3	100.9
26 Facilitaire diensten	100.0	98.5	99.5	97.0	99.9	98.3	100.1
27 Makelaardij en exploitatie onroerend goed	9.6	97.4	-	-	99.4	97.4	98.8
28 Cultuur en recreatie	99.7	99.1	-	-	99.6	99.1	101.5
29 Persoonlijke dienstverlening	100.8	100.7	-	-	101.4	100.7	99.6
Totaal	100.4	99.4	103.5	101.5	101.1	99.9	99.4

BELANGRIJKSTE UITKOMSTEN NAAR 29 ERBO-BEDRIJFSKLASSEN

TABEL 4.9.2 BELANGRIJKSTE UITKOMSTEN NAAR 29 ERBO-BEDRIJFSKLASSEN

Bedrijfsklasse	Aantal vestingen	Percentage		Percentage		Percentage	
		Aantal	Percentage	Percentage	Percentage	Percentage	Percentage
		werkzame personen	bedrijven met toename investeringen	bedrijven met winst	bedrijven met voldoende rendement	bedrijven verwacht toename omzet	bedrijven met verwachte winst
	2004	2004	2004	2004	2004	2005	2005
1 Landbouw en visserij	25372	93943	28	71	48	18	78
2 Delfstoffenwinning	621	7052	23	80	61	32	83
3 Voedings- en genotmiddelenindustrie	5583	107518	31	84	56	28	90
4 Textiel- en lederwarenindustrie	3354	20839	36	79	58	28	90
5 Houtindustrie	2080	15850	35	76	53	30	88
6 Bouwmaterialen- en glasindustrie	2082	32540	31	76	52	27	85
7 Papier- en kartonindustrie	488	22702	39	76	52	51	93
8 Uitgeverijen en drukkerijen	7972	70604	35	73	53	37	87
9 Chemische en kunstof industrie	2719	100709	43	82	62	44	90
10 Basismetalaalindustrie	381	27136	34	83	56	37	93
11 Metaalproductenindustrie	7546	82276	34	76	57	32	90
12 Machine-industrie	4637	86102	34	85	59	34	94
13 Elektrotechnische en optische industrie	4227	82744	37	83	65	42	92
14 Transportmiddelenindustrie	2773	45982	38	81	61	27	91
15 Overige industrie	7072	48978	32	79	58	30	90
16 Bouwnijverheid	66730	404521	27	84	66	18	90
17 Groothandel	79249	435018	35	83	62	39	91
18 Detailhandel food	16576	105949	34	83	53	22	85
19 Detailhandel non-food	68936	261763	37	80	54	30	88
20 Detailhandel auto's en motoren	20179	97645	29	81	58	21	90
21 Horeca	39797	156374	32	83	61	22	88
22 Vervoer en communicatie	22469	216158	34	78	57	22	84
23 Dienstverlening t.b.v. vervoer	8911	70905	35	79	61	37	86
24 Zakelijke adviesbureaus	87818	256858	34	85	67	40	94
25 Automatiseringsdiensten	17457	80378	41	82	58	55	94
26 Facilitaire diensten	37893	207555	33	80	58	36	89
27 Makelaardij en exploitatie onroerend goed	19681	30293	38	82	65	32	91
28 Cultuur en recreatie	16038	42718	27	81	62	33	88
29 Persoonlijke dienstverlening	30644	71228	35	86	67	27	90
Totaal	609285	3282338	33	81	59	30	89

Bijlagen

OPZET VAN DE ENQUÊTE REGIONALE BEDRIJFSONTWIKKELING

Het primaire doel van de Enquête Regionale Bedrijfsontwikkeling (ERBO) is het verzamelen van informatie over de ontwikkeling van het bedrijfsleven per regio (districten van kamers van koophandel) in een bepaald jaar en de verwachtingen van de ondernemers voor het toekomstige jaar.

De ERBO-enquête wordt gehouden sinds 1974. Voordien volstonden de meeste kamers met een beperkte inventarisatie van de economische ontwikkeling bij enkele grote ondernemingen in de regio. Hoewel dit interessante informatie opleverde, ontbrak een uniforme basis en referentiekader. Met de ontwikkeling van het ERBO-project kwam in deze situatie een fundamentele verandering. De eerste versie van de conjunctuurmeting middels ERBO was louter kwalitatief georiënteerd. Dat wil zeggen dat uitsluitend werd ingegaan op vragen over de richting van de ontwikkeling. Hierbij kwamen aspecten aan de orde die een goede indruk van de conjunctuur gaven. Zo werden ontwikkelingen zichtbaar in omzet en export, indicatoren voor het 'activiteitsniveau'. Hieraan nauw gelieerd is het item werkgelegenheid. De factor 'continuïteit' kwam in beeld met items als netto bedrijfsresultaat, rendement en investeringen.

Na een aantal jaren experimenteren met de kwalitatieve variant van ERBO bleek dat er een behoefte begon te groeien aan meer inzicht in de betekenis van de diverse trends. Hiertoe was een omzetting naar een kwantitatieve vraagstelling noodzakelijk. Vooral voor de respondent/ondernemer betekende dit een nadeel, omdat deze vragen minder simpel te beantwoorden zijn. Ook worden hogere eisen gesteld aan de methoden en technieken die gehanteerd worden om tot bruikbare en verantwoorde eindcijfers te komen. Na enkele proefnemingen met deze 'zwaardere' ERBO-variant is vanaf 1981 door alle kamers hiermee gewerkt. Het is met de beschikbare gegevens dus mogelijk ontwikkelingen over een langere periode te observeren.

Maar dit nieuwe fundament vanaf 1981 was geen eindstation. In de loop der jaren zijn er diverse momenten geweest waarop methodologische verbeteringen in de opzet zijn aangebracht. Een zeer belangrijke verandering was de introductie van de zogenaamde substratificatie. In ERBO worden diverse soorten indicatoren verzameld. Het gaat om ontwikkelingsindices, fracties, verhoudingsgetallen en volumes. Strikt genomen zou hiervoor steeds opnieuw een steekproefontwerp nodig zijn. Hiervoor is niet gekozen. Als uitgangspunt is het meest kritische aspect genomen. Met name voor aspecten als investeringen en export is een schatting van het volume zeer gecompliceerd. Na omvangrijke studie door de Vakgroep Econometrie van de Rijksuniversiteit Groningen is een steekproefontwerp geformuleerd dat met allerlei schattingsproblemen rekening houdt en zelfs varianties van eerdere enquêteresultaten betreft in het vaststellen van de steekproef.

Naast deze ontwikkeling naar meer geavanceerde schattingstechnieken is nog een andere trend vermeldenswaard. Aanvankelijk werd voor alle kamers gewerkt met één uniforme opzet. Deze kwam neer op een vaste basisindeling van de regionale economie in 29 bedrijfsklassen, met twee hogere aggregatieniveaus van bedrijfstakken en sectoren. Voorts kon men de kamerregio niet opdelen in meerdere subregio's. Dit sloot niet altijd aan bij de behoefte van de individuele kamer. Sommige kamers wilden hun regio opdelen in subregio's en andere kamers gaven prioriteit aan een beperking van het aantal branches. Om aan deze diversiteit van wensen tegemoet te komen was het noodzakelijk een zeer flexibel steekproefontwerp te ontwikkelen. Anderzijds moesten er harde garanties zijn voor de veiligstelling van betrouwbare data op bovenregionaal niveau, zoals provincies en Nederland-totaal. De Rijksuniversiteit Groningen slaagde erin deze wensen tot een wetenschappelijk verantwoord geheel te integreren.

In grote lijnen komt de gehanteerde methode op het volgende neer. Primair wordt bepaald welke aantallen waarnemingen noodzakelijk zijn om een betrouwbaar data-pakket te realiseren op de diverse bovenregionale niveaus (Nederland, landsdelen, provincies). Vervolgens worden de wensen/eisen van de kamers geïnventariseerd. Ook hiervan worden de steekproeftechnische consequenties bekeken. Doorgaans zijn de eisen die hieruit resulteren (veel) zwaarder en geven dan de doorslag in de uiteindelijke steekproeftrekking. Ongeveer tweederde van de kamers maakt gebruik van de mogelijkheid hun regio te detailleren naar twee of meer subregio's. Daarnaast komen drie niveaus van detaillering in de bedrijfsindeling voor: 29 bedrijfsklassen, 18 takken, 6 sectoren. De eerste komt verreweg het meest voor. Welke keuze ook wordt gemaakt, altijd kunnen we een onderscheid maken tussen grote en kleine bedrijven, met een cesuur bij 50 werkzame personen. De groep grote bedrijven wordt overigens altijd integraal benaderd. De steekproefaspecten spelen uitsluitend bij de bedrijven met minder dan 50 werkzame personen. De substratificatie zorgt er in deze groep voor dat de kans om in de steekproef getrokken te worden sterk stijgt naarmate een bedrijf groter is.

Globaal komt het er op neer dat bedrijven met 10 en meer werkzame personen vrijwel integraal worden benaderd. Bedrijven met 2 - 9 werkzame personen doen voor 60% mee. Bij de steekproeftrekking wordt gewerkt met 90% betrouwbaarheid en 7,5% nauwkeurigheidsmarge.

Met ingang van 2000 worden bedrijven met 1 werkzame persoon niet meer in de enquête meegenomen, om de enquêtedruk op deze bedrijven te verminderen. Uit onderzoek is gebleken dat deze kleine bedrijven de ERBO-uitkomsten niet significant beïnvloeden.

OPZET VAN DE ENQUÊTE REGIONALE BEDRIJFSONTWIKKELING

Voorts leert de ervaring dat 100% respons onhaalbaar is. Er wordt rekening gehouden met 30% non-respons, door in de steekproefformule te werken met een oversampling van 10/7. Hierdoor wordt bij de bepaling van de steekproef vooraf al rekening gehouden met het optreden van non-respons. Impliciet ligt aan deze techniek de veronderstelling ten grondslag dat non-respondenten met bepaalde eigenschappen zich hetzelfde gedragen als respondenten met diezelfde eigenschappen met betrekking tot de te onderzoeken variabele. Een veronderstelling die gerechtvaardigd is. Uit een non-responsanalyse uitgevoerd in 1981 kon worden vastgesteld dat er geen fundamenteel ontwikkelingsverschil is in de groep respondenten versus de groep non-respondenten. In 1990 is dit onderzoek herhaald door de Vakgroep Econometrie van de Rijksuniversiteit Groningen. De uitkomsten komen goeddeels overeen met de bevindingen van het eerdere onderzoek: indien de informatie van de non-respons beschikbaar zou zijn en in de berekeningen zou worden betrokken, veranderen de geconstateerde trends niet.

De te enquêteren adressen worden steekproefsgewijs getrokken uit het handelsregister van de kamers van koophandel. Het handelsregister is een ondernemingenregister, terwijl het ERBO-onderzoek op de afzonderlijke bedrijfsvestigingen gericht dient te zijn, om geen afbreuk te doen aan het regionale karakter van het onderzoek.

Deze problematiek wordt ondervangen door in de enquête de aangeschreven bedrijven expliciet te vragen naar de ontwikkeling in de vestiging zelf. Overigens zijn alleen die bedrijven aangeschreven die op 1 januari van het enquête jaar reeds twee jaar actief waren, de nadien opgerichte bedrijven zouden immers de vragen betreffende ontwikkelingen in het voorgaand jaar niet volledig kunnen invullen.

De ERBO-resultaten komen beschikbaar op drie branche-aggregatie-niveau's. De genoemde 29 bedrijfsklassen kunnen worden samengevoegd naar 18 bedrijfstakken en 6 sectoren. De ERBO-branche-indeling is gebaseerd op de standaardbedrijfsindeling SBI'93 van het CBS (bijlage 5).

Teneinde op grond van een steekproef uitspraken te kunnen doen over de gehele populatie, is het noodzakelijk de antwoorden van de respondenten 'te generaliseren' naar de totale populatie. Om de enquêteresultaten op regionaal niveau te kunnen vergelijken met hogere geografische niveaus als provincies, landsdelen en geheel Nederland is deze ophoging nodig. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen de ophoging van kwalitatieve informatie (dit gebeurt naar rato van het totaal aantal ondernemingen per steekproefstratum) en kwantitatieve gegevens (dit gebeurt naar rato van het totaal aantal werkzame personen binnen een steekproefstratum).

De wegingsmethodiek is zeer verfijnd. Per subregio, branche, substratum, worden deze factoren bepaald. Dit komt de nauwkeurigheid van de schattingen van de volume-gegevens uiteraard ten goede. Deze wegingsmethodiek is mogelijk doordat de kamers voor alle inschrijvingen beschikken over het aantal werkzame personen in de verschillende vestigingen.

De gegevensverzameling vindt plaats in de periode september – half november. In 2004 was het voor de respondent ook mogelijk via internet de vragenlijst in te vullen. Na de verzending van de enquête wordt tweemaal schriftelijk gerappelleerd. Daar waar de respons achterblijft wordt ook telefonisch gerappelleerd. Na retournering van de formulieren en de webresponse vindt een eerste controle plaats waarna de gegevens in de regionale systemen van de kamers worden ingevoerd. De ingevoerde gegevens worden daarbij direct gescreend. Eind november vindt vervolgens interpretatie van de gegevens plaats, waarna in december wordt gerapporteerd.

BIJLAGE 2 RESPONS

RESPONSOVERZICHT ERBO-2004 PER ERBO-BEDRIJFSKLASSE

Bedrijfsklasse	Aantal aangeschreven bedrijven			Aantal binnengekomen formulieren			Responspercentage		
	klein	groot	totaal	klein	groot	totaal	klein	groot	totaal
1 Landbouw en visserij	4872	82	4954	2325	46	2371	47.7	56.1	47.9
2 Delfstoffenwinning	135	22	157	69	5	74	51.1	22.7	47.1
3 Voedings- en genotmiddelenindustrie	2179	361	2540	1042	176	1218	47.8	48.8	48.0
4 Textiel- en lederwarenindustrie	962	67	1029	499	38	537	51.9	56.7	52.2
5 Houtindustrie	756	56	812	427	34	461	56.5	60.7	56.8
6 Bouwmaterialen- en glasindustrie	769	97	866	395	52	447	51.4	53.6	51.6
7 Papier- en kartonindustrie	229	101	330	123	59	182	53.7	58.4	55.2
8 Uitgeverijen en drukkerijen	1961	193	2154	963	91	1054	49.1	47.2	48.9
9 Chemische en kunststof industrie	1029	327	1356	578	181	759	56.2	55.4	56.0
10 Basismetalaalindustrie	186	45	231	97	31	128	52.2	68.9	55.4
11 Metaalproductenindustrie	1648	242	1890	880	143	1023	53.4	59.1	54.1
12 Machine-industrie	1366	308	1674	742	190	932	54.3	61.7	55.7
13 Elektrotechnische en optische industrie	1395	181	1576	674	102	776	48.3	56.4	49.2
14 Transportmiddelenindustrie	850	118	968	420	54	474	49.4	45.8	49.0
15 Overige industrie	1609	93	1702	798	53	851	49.6	57.0	50.0
16 Bouwnijverheid	7654	1076	8730	4190	631	4821	54.7	58.6	55.2
17 Groothandel	9751	1032	10783	4611	517	5128	47.3	50.1	47.6
18 Detailhandel food	4211	159	4370	1719	43	1762	40.8	27.0	40.3
19 Detailhandel non-food	8834	240	9074	2874	75	2949	32.5	31.3	32.5
20 Detailhandel auto's en motoren	3273	100	3373	1516	32	1548	46.3	32.0	45.9
21 Horeca	6808	178	6986	2472	93	2565	36.3	52.2	36.7
22 Vervoer en communicatie	3549	672	4221	1828	295	2123	51.5	43.9	50.3
23 Dienstverlening t.b.v. vervoer	1649	213	1862	673	80	753	40.8	37.6	40.4
24 Zakelijke adviesbureaus	3573	542	4115	1865	250	2115	52.2	46.1	51.4
25 Automatiseringsdiensten	1556	248	1804	703	107	810	45.2	43.1	44.9
26 Facilitaire diensten	2779	566	3345	1219	248	1467	43.9	43.8	43.9
27 Makelaardij en exploitatie onroerend goed	2210	37	2247	1094	9	1103	49.5	24.3	49.1
28 Cultuur en recreatie	1606	44	1650	644	21	665	40.1	47.7	40.3
29 Persoonlijke dienstverlening	2614	110	2724	1285	65	1350	49.2	59.1	49.6
Totaal	80013	7510	87523	36725	3721	40446	45.9	49.5	46.2

BIJLAGE 3 NAUWKEURIGHEID

NAUWKEURIGHEIDSMARGES ERBO-2004 PER ERBO-BEDRIJFSKLASSE EN PER SECTOR

Bedrijfsklasse	Populatie			Repons			Nauwkeurigheidsmarges*		
	klein	groot	totaal	klein	groot	totaal	klein	groot	totaal
1 Landbouw en visserij	14838	106	14944	2325	46	2371	1.6	9.6	1.6
2 Delfstoffenwinning	150	68	218	69	5	74	7.8	33.4	7.7
3 Voedings- en genotmiddelenindustrie	3755	1001	4756	1042	176	1218	2.2	4.8	2
4 Textiel- en lederwarenindustrie	1333	492	1825	499	38	537	3	9.4	2.9
5 Houtindustrie	1053	425	1478	427	34	461	3.2	9.4	3
6 Bouwmaterialen- en glasindustrie	988	369	1357	395	52	447	3.4	8.8	3.1
7 Papier- en kartonindustrie	254	105	359	123	59	182	5.6	7.7	4.5
8 Uitgeverijen en drukkerijen	3788	937	4725	963	91	1054	2.3	6.8	2.2
9 Chemische en kunstof industrie	1340	516	1856	578	181	759	2.7	4.6	2.3
10 Basismetalaalindustrie	198	76	274	97	31	128	6.4	11.2	5.5
11 Metaalproductenindustrie	4049	825	4874	880	143	1023	2.5	5.1	2.3
12 Machine-industrie	2670	717	3387	742	190	932	2.6	4	2.3
13 Elektrotechnische en optische industrie	2109	628	2737	674	102	776	2.7	6.3	2.5
14 Transportmiddelenindustrie	1315	404	1719	420	54	474	3.4	8.8	3.1
15 Overige industrie	2675	783	3458	798	53	851	2.5	8.3	2.4
16 Bouwnijverheid	29072	4071	33143	4190	631	4821	1.2	2.3	1.1
17 Groothandel	35337	4475	39812	4611	517	5128	1.1	2.8	1.1
18 Detailhandel food	11600	1696	13296	1719	43	1762	1.8	11.2	1.8
19 Detailhandel non-food	43803	2841	46644	2874	75	2949	1.5	8.3	1.5
20 Detailhandel auto's en motoren	12392	1504	13896	1516	32	1548	2	12.4	2
21 Horeca	26002	2453	28455	2472	93	2565	1.6	6.3	1.6
22 Vervoer en communicatie	11267	1736	13003	1828	295	2123	1.8	3.8	1.6
23 Dienstverlening t.b.v. vervoer	4588	648	5236	673	80	753	2.9	7.7	2.8
24 Zakelijke adviesbureaus	23352	1807	25159	1865	250	2115	1.8	4.1	1.7
25 Automatiseringsdiensten	5874	669	6543	703	107	810	2.9	6.4	2.7
26 Facilitaire diensten	14990	1169	16159	1219	248	1467	2.3	4.1	2.1
27 Makelaardij en exploitatie onroerend goed	4736	1089	5825	1094	9	1103	2.2	25.4	2.2
28 Cultuur en recreatie	4626	612	5238	644	21	665	3	15.4	3
29 Persoonlijke dienstverlening	9150	1273	10423	1285	65	1350	2.1	7.2	2.1
Sector									
1 Landbouw en visserij	14838	106	14944	2325	46	2371	1.6	9.6	1.6
2 Industrie	25677	7346	33023	7707	1209	8916	0.8	1.8	0.7
3 Bouwnijverheid	29072	4071	33143	4190	631	4821	1.2	2.3	1.1
4 Groothandel	35337	4475	39812	4611	517	5128	1.1	2.8	1.1
5 Detailhandel	67795	6041	73836	6109	150	6259	1	5.9	1
6 Dienstverlening	104585	11456	116041	11783	1168	12951	0.7	1.9	0.7

* Deze marges zijn berekend op basis van een betrouwbaarheid van 90%.

Regionale bedrijfsontwikkeling 2004

Wilt u de gegevens invullen voor de genoemde bedrijfsvestiging op het vestigingsadres hierboven.

1

Omzet

U kunt deze enquête ook via internet invullen. Ga naar www.kvk.nl/erbo en klik op 'Online ERBO-formulier'. Hier vindt u ook informatie over uw persoonlijke toegangscode. Uw gegevens zijn dus beveiligd.

In deze enquête wordt steeds gevraagd naar drie jaren:
- de realisatie van 2003;
- een schatting voor 2004;
- de verwachting voor 2005.

Het gaat om de gegevens van de bedrijfsvestiging op het bovengenoemde vestigingsadres.

In 2003 bedroeg de totale omzet exclusief btw

☐ minder dan 25.000 euro	☐ 1,0 - 1,2 miljoen euro
☐ 25.000 - 50.000	☐ 1,2 - 1,4
☐ 50.000 - 100.000	☐ 1,4 - 1,6
☐ 100.000 - 150.000	☐ 1,6 - 1,8
☐ 150.000 - 200.000	☐ 1,8 - 2,0
☐ 200.000 - 250.000	☐ 2,0 - 2,5
☐ 250.000 - 300.000	☐ 2,5 - 3,0
☐ 300.000 - 400.000	☐ 3,0 - 3,5
☐ 400.000 - 500.000	☐ 3,5 - 4,0
☐ 500.000 - 600.000	☐ 4,0 - 4,5
☐ 600.000 - 800.000	☐ 4,5 - 5,0
☐ 800.000 - 1 miljoen	

meer dan 5 miljoen, namelijk
€ miljoen euro

In 2004 zal de omzet, exclusief btw, ten opzichte van 2003 naar schatting

- dalen, met ongeveer %
 gelijk blijven %
 stijgen, met ongeveer %

In 2005 zal de omzet ten opzichte van 2004 naar verwachting

- dalen
 gelijk blijven
 stijgen

2

Export

Met export wordt bedoeld: de waarde in geld van producten en/of diensten die aan buitenlandse afnemers zijn geleverd.

Voor de transportsector geldt: de totale opbrengsten uit grensoverschrijdend verkeer.

In 2003 exporteerde ons bedrijf

- niet wel

In 2003 bedroeg de gerealiseerde export

€

In 2004 exporteert ons bedrijf

- niet wel

In 2004 bedraagt de export naar schatting

€

In 2005 exporteert ons bedrijf naar verwachting

- niet wel

In 2005 zal de export ten opzichte van 2004 naar verwachting

- dalen
 gelijk blijven
 stijgen

3 Investerings

Onder investeringen wordt verstaan de aanschaf van nieuwe en tweedehands productiemiddelen met een levensduur van **meer dan één jaar**, zoals machines, inventaris, transportmiddelen, grond, gebouwen (ook verbouwing).

In **2003** investeerde ons bedrijf

- niet wel

In **2004** investeert ons bedrijf

- niet wel

In **2004** zullen de investeringen ten opzichte van 2003 **naar schatting**

- dalen
 gelijk blijven
 stijgen

In **2005** investeert ons bedrijf naar verwachting

- niet wel

In **2005** zullen de investeringen ten opzichte van 2004 **naar verwachting**

- dalen
 gelijk blijven
 stijgen

4 Bedrijfsresultaat

Netto-bedrijfsresultaat:

Dit is het resultaat na aftrek van kosten en afschrijvingen, vóór aftrek van belastingen. Kosten zijn o.a. het ondernemersinkomen.

Verslechteren = minder winst of meer verlies.

Verbeteren = meer winst of minder verlies.

Rendement:

Het niveau van het netto-bedrijfsresultaat ten opzichte van het eigen vermogen.

In **2004** maakt ons bedrijf **naar schatting**

- verlies
 winst

In **2004** zal het netto-bedrijfsresultaat ten opzichte van 2003 **naar schatting**

- verslechteren
 gelijk blijven
 verbeteren

Het **rendement** dat ons bedrijf in **2004** zal behalen, beoordelen wij als

- onvoldoende
 voldoende

In **2005** verwachten wij

- verlies
 winst

5 Werkzame personen

Wel meetellen:

- werknemers (incl. WSW);
- meewerkende eigenaren of directeuren;
- meewerkende gezinsleden;
- inleen- en uitzendpersoneel;
- gedetacheerd personeel (uitzendbureaus en detachingsbedrijven tellen uitgezonden- en gedetacheerd personeel **niet** mee).

Niet meetellen:

- personen die
- als stagiaire werken;
- als vrijwilliger werken;
- langer dan een jaar ziek zijn;
- langer dan een jaar in het buitenland werken.

Het aantal personen, inclusief de **eigenaar/directeur**, dat in of vanuit de vestiging op **dit adres** werkte bedroeg

Full-time (15 uur of meer per week), op 01 september **2003** personen

Part-time (minder dan 15 uur per week), op 01 september **2003** personen

Full-time (15 uur of meer per week), op 01 september **2004** personen

Part-time (minder dan 15 uur per week), op 01 september **2004** personen

In **2005** zal het aantal personen dat **full-time** werkt in of vanuit de vestiging op dit adres **naar verwachting**

- dalen
 gelijk blijven
 stijgen

6 Invulling

Naam van de persoon die het formulier heeft ingevuld

- mw.
 dhr.

Functie

Telefoon en eventueel toestelnummer

E-mailadres

BIJLAGE 5 BRANCHE-INDELING

ERBO-branche-indeling

Sector	Tak	Klasse	SBI '93 afdeling
1	A	I	LANDBOUW EN VISSERIJ
2			INDUSTRIE
	B	2	Delfstoffenwinning
	C	3	Voedings- en genotmiddelen
	D	4	Textiel- en lederwarenindustrie
	E		Hout- en bouwmaterialen
		5	Houtindustrie
		6	Bouwmaterialen- en glasind.
	F		Papier- en grafische industrie
		7	Papier- en kartonindustrie
		8	Uitgeverijen en drukkerijen
	G	9	Chemische en kunststofind.
	H		Metaalindustrie
		10	Basismetalaalindustrie
		11	Metaalproductenindustrie
		12	Machine-industrie
		13	Elektrotechn. en opt. industrie
		14	Transportmiddelenindustrie
	I	15	Overige industrie
3	J	16	BOUWNIJVERHEID
4	K	17	GROOTHANDEL
5			DETAILHANDEL
	L	18	Detailhandel food
	M		Detailhandel non-food/auto
		19	Detailhandel non-food
		20	Detailhandel auto's en motoren
6			DIENSTVERLENING
	N	21	Horeca
	O		Vervoer
		22	Vervoer en communicatie
		23	Dienstverlening t.b.v. vervoer
	P		Zakelijke dienstverlening
		24	Zakelijke adviesbureaus
		25	Automatiseringsdiensten
		26	Facilitaire diensten
	Q	27	Makelaardij en o.g.
	R		Overige dienstverlening
		28	Cultuur en recreatie
		29	Persoonlijke dienstverlening

CBS-SBI '93-indeling

Sectie	Afdeling	
A-B	01-05	LANDBOUW EN VISSERIJ
	01	Landbouw en jacht
	02	Bosbouw
	05	Visserij incl. kweken
C-D	10-37	INDUSTRIE
	10	Turfwinning
	11	Aardolie- en gaswinning
	14	Winning zand/grind/klei/zout
	15	Voedingsmiddelen/dranken
	16	Verwerking van tabak
	17	Vervaardiging van textiel
	18	Kleding/bontverven
	19	Leer en lederwaren
	20	Houtindustrie
	21	Papierindustrie
	22	Uitgeverijen/drukkerijen
	24	Chemische producten
	25	Rubber/kunststof
	26	Bouw materiaal/glas
	27	Basismetalaalindustrie
	28	Metaalproductenindustrie
	29	Machines/apparatuur
	30	Kantoormachines/computers
	31	Ov. elektrische machines
	32	Telecommunicatie-apparatuur
	33	Medische app./optische instr.
	34	Auto's/aanhangwagens e.d.
	35	Transportmiddelen
	36	Meubels/overige goederen
	37	Vorbereiding recycling
F	45	BOUWNIJVERHEID
G	50-52	HANDEL
	50	Auto's/motoren/benzinestat.
	51	Groot- en tussenhandel
	52	Detailhandel/reparatie
H	55	HORECA
I	60-64	VERVOER
	60	Vervoer over land
	61	Vervoer over water
	62	Vervoer door de lucht
	63	Diensten voor het vervoer
	64	Post en telecommunicatie
K	70-74	ZAKELIJKE DIENSTEN
	70	Onroerend goed
	71	Verhuurbedrijven
	72	Automatiseringsdiensten
	74	Overige zakelijke diensten
O	90, 92, 93	OVERIGE DIENSTEN
	90	Milieudienstverlening
	92	Cultuur/sport/recreatie
	93	Overige dienstverlening

OVERIGE BESCHIKBARE GEGEVENS

De ERBO-informatie is in een aantal verschillende vormen beschikbaar. Naast dit landelijk rapport met de ERBO-resultaten in hoofdlijnen, is een aantal andere produkten verkrijgbaar. Ook wordt een aantal gegevens op internet geplaatst (www.kvk.nl/erbo, klik op 'branche-informatie').

Landelijke gegevens

In het landelijk rapport worden de ERBO-resultaten beschreven voor 6 sectoren. De enquête geeft echter de mogelijkheid tot grotere detaillering naar 29 ERBO-bedrijfsklassen. Deze ERBO-bedrijfsklassen zijn weergegeven in bijlage 5. Deze standaardtabellen komen overeen met de sector-tabellen in hoofdstuk 4 van dit landelijk rapport.

Kamer van koophandel gegevens

Er zijn ook gedetailleerde uitkomsten per kamer van koophandel district verkrijgbaar. Er zijn 21 kamer van koophandel districten. De standaardtabellen zijn voor de meeste kamers van koophandel leverbaar naar de 18 ERBO-takken die zijn weergegeven in bijlage 5. De indeling van deze tabellen is conform de voorbeeldtabel op de volgende pagina. De meeste kamers van koophandel kunnen de ERBO-uitkomsten ook leveren naar 29 ERBO-bedrijfsklassen. Resultaten naar kamerdistrict zijn verkrijgbaar bij de kamer van koophandel. Een adreslijst van kamers van koophandel is weergegeven in bijlage 7.

ERBO-brancheboek

Op landelijk niveau is een grote mate van branche-detailering mogelijk door het grote aantal waarnemingen. Er zijn gedetailleerde gegevens beschikbaar over de ontwikkeling van ca. 300 individuele branches. De gegevens op hoofdlijnen zijn opgenomen in tabel 4.8 voor branches met minimaal 25 bedrijven in de respons. Het betreft hier alleen bedrijven met 2 - 49 werkzame personen. Een voorbeeld van de complete set ERBO-branchegegevens is weergegeven in de voorbeeldtabel op de volgende pagina. Het volledige ERBO-branche-boek is verkrijgbaar bij de VVK.

Europees rapport

In Europees verband wordt door de kamers van koophandel samengewerkt om vergelijkbare gegevens over de regionaal-economische ontwikkeling te produceren. Dit heeft geleid tot de 'European Economic Survey'. Voor ca. 120 regio's komen gegevens beschikbaar die vergelijkbaar zijn met de ERBO-gegevens. In de Europese gegevens wordt onderscheid gemaakt in twee sectoren, namelijk 'manufacturing industry' en 'services'. Het rapport is Engelstalig, er is ook een Engelse samenvatting. De Europese rapporten zijn in te zien op de Internetsite van Eurochambres (www.eurochambres.be).

EEN AANTAL PRODUCTEN IS VERKRIJGBAAR BIJ DE VERENIGING VAN KAMERS VAN KOOPHANDEL (VVK), VIA HET BESTELFORMULIER (BIJLAGE 8).

BIJLAGE 6 MEER GEGEVENS

ERBO-BRANCHE TABEL (MODEL AFGEBEELD OP 80%)

ERBO Branche-cijfers	Enquête Regionale Bedrijfsontwikkeling	
ERBO 2004 werkzame personen	Bedrijven met 2 - 49	
BIK-code 45332: Install. c.v.- en luchtbehandelingsapparaten		
Aantal bedrijven in de populatie	1163	
Aantal werkzame personen	11365	
Aantal bedrijven in de respons	171	
Aantal werkzame personen in de respons	2994	
O M Z E T		
Index totale omzet (2003=100)	100,1	
Binnenlandse omzetindex	99,9	
Buitenlandse omzetindex (export)	113,3	
Gemiddelde omzetontwikkeling per bedrijf (2003=100)	100,9	
Gemiddelde omzet per bedrijf	1.383.000	- 1.748.000
Gemiddelde omzet per werkzame persoon	122.000	- 135.000
Gemiddelde export per exporterend bedrijf	304.000	- 838.000
Percentage bedrijven met export	4 %	
B E D R I J F S R E S U L T A A T		
Percentage bedrijven met afname bedrijfsresultaat	28 %	
Percentage bedrijven met toename bedrijfsresultaat	28 %	
Percentage bedrijven met winst	86 %	
Percentage bedrijven met voldoende rendement	65 %	
I N V E S T E R I N G E N		
Percentage bedrijven met investeringen	70 %	
Percentage bedrijven met investeringsafname	23 %	
Percentage bedrijven met investeringstoename	19 %	
W E R K G E L E G E N H E I D		
Werkgelegenheidsindex (2003=100)	101,6	
Gemiddelde werkgelegenheidsontwikkeling per bedrijf (2003=100)	102,9	
Gemiddeld aantal werkzame personen per bedrijf	11,7	
S		
Percentage bedrijven met afname van de omzet	6 %	
Percentage bedrijven met toename van de omzet	29 %	
Percentage bedrijven met winst	94 %	
Percentage bedrijven met investeringen	68 %	
Bron: ERBO 2004, Kamers van Koophandel en Fabrieken in Nederland		

BIJLAGE 7 ADRESSEN

ADRESSEN VAN DE KAMERS VAN KOOPHANDEL

Kamer van Koophandel voor Noordwest-Holland

Alkmaar

Comeniusstraat 10
Postbus 68, 1800 AB
T 072 51 95 757 F 072 51 95 737

Kamer van Koophandel voor Amsterdam

Amsterdam

De Ruijterkade 5
Postbus 2852, 1000 CW
T 020 53 14 000 F 020 53 14 799

Kamer van Koophandel voor Centraal Gelderland

Arnhem

Kronenburgsingel 525
Postbus 9292, 6800 KZ
T 026 35 38 888 F 026 35 38 999

Kamer van Koophandel voor West-Brabant

Breda

Mozartlaan 7
Postbus 3182, 4800 DD
T 076 56 46 800 F 076 56 46 976

Kamer van Koophandel voor de Veluwe en Twente

Deventer

Bergweidedijk 10
Postbus 716, 7400 AS
T 0570 504405 F 0570 62 07 27

Kamer van Koophandel voor Oost-Brabant

Eindhoven

John F. Kennedylaan 2
Postbus 735, 5600 AS
T 040 23 23 911 F 040 24 49 505

Kamer van Koophandel voor de provincie Groningen

Groningen

L. Springerlaan 15
Postbus 134, 9700 AC
T 050 52 05 888 F 050 52 64 852

Kamer van Koophandel voor Haaglanden

Den Haag

Koningskade 30
Postbus 29718, 2502 LS
T 070 32 87 100 F 070 32 40 684

Kamer van Koophandel voor Gooi- en Eemland

Amersfoort

Printerweg 6
Postbus 336, 3800 AH
T 033 45 35 700 F 033 45 35 750

Kamer van Koophandel voor Friesland

Leeuwarden

Heliconweg 62
Postbus 699, 8901 BL
T 058 29 54 321 F 058 21 28 460

Kamer van Koophandel voor Rijnland

Leiden

Stationsweg 41
Postbus 2059, 2301 CB
T 071 52 50 500 F 071 51 42 568

Kamer van Koophandel voor Flevoland

Lelystad

Het Ravelijn 1
Postbus 123, 8200 AC
T 0320 28 62 86 F 0320 22 25 43

Kamer van Koophandel voor Zuid-Limburg

Maastricht

Pierre de Coubertinweg 5
Postbus 1920, 6201 BX
T 043 35 06 666 F 043 35 06 660

Kamer van Koophandel voor Drenthe

Meppel

Stationsweg 66
Postbus 27, 7940 AA
T 0522 26 56 00 F 0522 26 13 51

Kamer van Koophandel voor Zeeland

Middelburg

Buitenruststraat 225
Postbus 6004, 4330 LA
T 0118 67 35 00 F 0118 63 70 59

Kamer van Koophandel voor Rotterdam

Rotterdam

Blaak 40
Postbus 450, 3000 AL
T 010 40 27 777 F 010 41 45 754

Kamer van Koophandel voor Rivierenland

Tiel

Laan van Westroyen 4
Postbus 218, 4000 AE
T 0344 63 77 00 F 0344 63 77 01

Kamer van Koophandel voor Midden-Brabant

Tilburg

Reitseplein 1
Postbus 90154, 5000 LG
T 013 59 44 122 F 013 46 86 215

Kamer van Koophandel voor Utrecht en Omstreken

Utrecht

Kroonstraat 50
Postbus 48, 3500 AA
T 030 23 63 211 F 030 23 12 804

Kamer van Koophandel voor Limburg-Noord

Venlo

Noorderpoort 21
Postbus 1910, 5900 BX
T 077 32 03 333 F 077 35 45 021

Kamer van Koophandel voor de Regio Zwolle

Zwolle

Govert Flinckstraat 1
Postbus 630, 8000 AP
T 038 45 53 800 F 038 45 37 424

Vereniging Kamers van Koophandel (vVK)

Woerden

Watermolenlaan 1
Postbus 265, 3440 AG
T 0348 42 69 11 F 0348 42 43 68

BIJLAGE 8 BESTELFORMULIER

Productoverzicht	Prijs	Bestellen
Landelijk rapport (6 ERBO-sectoren)	€ 22,50	VVK
Landelijk tabellenboek(29 ERBO-klassen)	€ 45,-	VVK
ERBO-brancheboek (ca. 300 branches)	€ 180,-	VVK

Vereniging Kamers van Koophandel (VVK)
 Woerden
 Postbus 265, 3440 AG
 T 0348 42 69 11 F 0348 42 4 368
 E-MAIL: gzorn@vvk.kvk.nl

Bestelformulier

Ondergetekende wil gaarne ontvangen:

	aantal
☐ Landelijk rapport (6 ERBO-sectoren)	.....
☐ Landelijk tabellenboek (29 ERBO-klassen)	.....
☐ ERBO-brancheboek	.....
☐ Nadere informatie over	.....

Bedrijfsnaam

Naam Dhr. Mevr.

Straat en huisnummer

Postcode en plaats

Telefoonnummer

Faxnummer

Datum

Handtekening